

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

Academic Journal of History and Idea

ISSN: 2148-2292

10 (3) 2023

<https://doi.org/10.46868/atdd.2023.296>

Kitap İnceleme | Book Review
Geliş tarihi | Received : 10.05.2023
Kabul tarihi | Accepted: 19.06.2023
Yayın tarihi | Published : 25.06.2023

Halil İbrahim Demir

<https://orcid.org/0000-0002-1479-5073>

Assistant Professor, Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Turkey, hidemir@mehmetakif.edu.tr

Atf Künyesi | Citation Info

Demir, H. İ. (2023). Varlık Vergisi Faciası Kitap Özet ve Eleştirisi, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 10 (3), 906-943.

"Varlık Vergisi Faciası" Kitap Özet ve Eleştirisi

Öz

Kitap kritiği çalışmaları, alanında öneme sahip olduğu değerlendirilen eserlerin özet ve eleştirisinin yapılarak araştırmacılara eser hakkında genel bilgi vermek, eseri okumaya teşvik etmek, eser ile yazarın amaçları hakkında yorumlar yapmak gibi hedefleri olan çalışmalardır. Dolayısıyla kitap incelemesi, bir eserin özetlenmesiyle sınırlı bir çalışma değil özeti yapan kişinin kendi algıladığı ölçüde kitabın ve yazarının neyi amaçladığını, amacına ulaşmada ne kadar başarılı olduğunu ve kitabın öneminin nelerden oluştuğunun ifade edilmeye çalışıldığı böylece ilgili alana ilişkin bilginin yayılımı ve yeniden üretilmesine katkı sunulmasını hedefleyen çalışmalardır. Ancak, kitap tanıtımı esnasında kişisel görüşler belirtilse de objektif bir yaklaşım terk edilmemelidir. Bu, özellikle tartışmalı konularda önemlidir. Örneğin, "Varlık Vergisi" uygulamasına yönelik birinci ağızdan yazılmış eserler ele alınırken, bu konunun Türk mali tarihi açısından tartışmalı olduğu ve siyasi bir boyut taşıdığı dikkate alınmalıdır. Varlık Vergisi'nin tarihi ve toplumsal etkileri incelenirken, objektiflikten sapmadan dönemin koşullarının ve iktisadi yapıların dikkate alınması büyük öneme sahiptir. Hümanist, sübjektif ve siyasi yaklaşımların konuya yanlıcı bir bakış açısı getirebileceği unutulmamalıdır. Temel amaç, Varlık Vergisi konusundaki tartışmaların objektif bir bakış açısıyla ele alınması ve bu konunun siyasi boyutlara çekilerek ana mecrasından sapmasının önüne geçilmesidir. Bu amaç doğrultusunda Faik Ökte tarafından yazılan "Varlık Vergisi Faciası" eserinin geniş bir özeti kısa eleştirilerle yapılmaya çalışmıştır.

Anahtar kelimeler: Vergilendirme, Servet Vergileri, Varlık Vergisi Uygulaması, Vergi Uygulamaları

"Wealth Tax Disaster" Book Summary and Review

Abstract

Book reviews are endeavors that aim to provide researchers with a general understanding of a work, stimulate their interest in reading it, and offer evaluations regarding the work's objectives and the author's intentions. Consequently, book reviews extend beyond mere summarization of the work; they are endeavors that strive to convey the book's and the author's underlying aims, the degree of their success in achieving those aims, and the factors contributing to the significance of the book. This contributes to the dissemination and replication of knowledge within the relevant field. Nevertheless, even though personal opinions may be expressed during the book presentation, an objective approach

should never be forsaken. This becomes particularly crucial when dealing with contentious topics. For instance, when examining works written from the first-person perspective in the context of the "Wealth Tax" implementation, it is crucial to recognize the controversy surrounding this topic in Turkish financial history, as well as its political implications. While exploring the historical and societal consequences of the Wealth Tax, it is imperative to consider the prevailing conditions of the era and the economic structures, all while maintaining objectivity. It is important to be aware that humanistic, subjective, and political viewpoints can introduce a distorted perspective to the subject. The primary objective is to approach discussions on the Wealth Tax with an objective viewpoint and prevent the subject from straying away from its primary trajectory by becoming entangled in political dimensions. In this context, an attempt has been made to provide a comprehensive summary of the work "Capital Tax Disaster" authored by Faik Ökte, accompanied by brief critiques.

Keywords: Taxation, Wealth Taxes, Wealth Tax Practise, Tax Practices

Giriş

Kitap tanıtımında yaygın olarak kullanılan iki yöntem vardır. Birinci yöntem tanıtımı yapan yazar, kendi görüş, düşünce ve tercihlerinden sıyrılarak incelemesini gerçekleştirdiği kitap hakkında objektif ve tanıtıcı bilgileri vermekle yetindiği “betimsel” yöntemdir. Betimsel yöntem tamamıyla kitabın yazarı tarafından oluşturulan örgü ve amacının kitaptan alınan örnekler ile özetlenerek merak eden okuyucularına bilgi ve fikir vermeyi amaçlamaktadır. İkinci yöntem olan “eleştirel” yaklaşımda ise tanıtımı gerçekleştiren yazar, kitabın dolayısıyla kitap yazarının örgü ve amacına yönelik sorgulayıcı ve eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşım sergileyerek kendi görüş ve fikirlerini de yeri geldiğinde açıklayarak sade bir tanıtım yapmak yerine kendi algıladığı ölçüde kitabın ve yazarının neyi amaçladığını, ne kadar başarılı olduğunu ve kitabın öneminin nelerden oluştuğunu ortaya koymaya çalışılmaktadır. Dolayısıyla kitap eleştirisi sade bir özet veya rapor değildir. Bununla birlikte kitap tanıtımı esnasında kişisel görüş belirtilecek olsa da objektif yaklaşım terk edilmeyecektir. Çünkü tanıtım ve eleştiri için seçilen kitap Türk mali tarihi açısından en tartışmalı konularından birisi olan “Varlık Vergisi” uygulamasına yönelik, uygulamada rol alan zamanın İstanbul defterdarı Faik Ökte tarafından birinci ağızdan yazılmış mühim bir eserdir. Konuya ilişkin birinci ağızdan yazılan bir diğer eser ise yine uygulamada İstanbul maliye teşkilatında müfettiş olarak görev almış olan Cahit Kayra tarafından 2011 yılında kaleme alınan “Savaş, Türkiye Varlık Vergisi” isimli eserdir. Konuya ilişkin izlenmesi planlanan yol her iki eser için yazarlarının örgü ve fikirlerine sadık kalarak, objektif tanıtımlarının yapılması ve daha sonra diğer tartışmalarla

birlikte genel değerlendirmeyi de içeren bir makale kaleme alınması ve asıl fikir ve görüşlerimizin bu makaleye bırakılması şeklindedir. Böyle bir yol izlenmesinin temel amacı Varlık Vergisi konusu etrafında yapılan kimi tartışmaların ana mecrasından koparak siyasi bir hal aldığından değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Varlık Vergisi uygulaması 11 Kasım 1942 – 15 Mart 1944 tarihleri arasında kapsasa da vergi uygulamasına ilişkin tartışmalar 1950’li yıllar boyunca devam etmiş sonrasında unutulmuş ve 1990’lı yıllarda Türk Yahudi Cemaati ileri gelenlerinin 1989 yılında kurdukları 500. Yıl Vakfı’nın çalışmaları ile tekrardan Türk Mali tarihi gündeminde yer edinmiştir. İlgili vakfın kuruluş amacı “...*Türk toprağını vatan seçen Musevilere kucak açan Türk milletinin insancıl yaklaşımını en geniş şekilde yurt içinde ve yurt dışına duyurmak ve Musevi yurttaşlarımızın şükran ifadelerinin açıklanmasına yardımcı olmak*” olarak belirtilse de vakfın tanıtım çalışmalarının “*Türkiye Cumhuriyeti tarihinin dikenli ve pek de hoş olmayan taraflarını ayıklamak*” suretiyle gerçekleştirdiği iddiaları ile Varlık Vergisi tartışmaları günümüze kadar sürmüştür. Varlık Vergisi konusu itibarıyla vergilendirme tekniği ile iktisadi ve sosyal yapıya etkilerinin, zamanının şartlarının da dikkate alınarak birlikte değerlendirilmesi gereken bir yapıya sahiptir. Bu nedenle hümanist, subjektif siyasi temelli yaklaşımların açıklama getirmekten çok yanlış ya da yanıltıcı sonuçlar doğurabileceği değerlendirilmektedir. Bu nedenle birinci ağızdan yazılmış olan eserlerde tanıtım amaçlı, betimsel yaklaşım ana yöntem olarak takip edilecek, objektif ve kısa değerlendirmelerle yetinilecektir.

Eserin Künyesi

Eserin içindekiler kısmı incelendiğinde; yayınevinin önsözü, yazarın notu, yazarın önsözünü takiben 5 (beş) ana bölüm ve eklerden oluştuğu, toplamda 248 sayfadan ibaret olduğu görülmektedir. Sırasıyla

- 1. Bölüm “*Varlık Vergisine Takaddüm Eden Hadise ve Düşünceler*” başlığı ile Varlık Vergisi öncesi Türkiye’nin ekonomik ve mali durumuna ilişkin bilgilere yer verilmiş ve bölüm sonunda “*Varlık Vergisine Götüren Yollar*” siyasi ve sosyal durum değerlendirilmesi yapılmıştır. 1. Bölüm 19 – 39 arası toplamda 20 sayfadır.
- 2. Bölüm “*Varlık Vergisi*” başlığı altında, 43 – 137 sayfaları aralığında Vergi öncesi devirde yeni vergi araştırmaları, Varlık Vergisi’nin yürürlüğe girişi ve uygulamalarına yönelik hatıralardan oluşmaktadır.
- 3. Bölüm “*Verginin Tahsiline Ait Hatıralar*” başlığı ile 141 – 192 sayfaları aralığında verginin tahsili ve cebri tahsiline ilişkin hatıralara yer verilmiştir.

- 4. Bölüm “*Varlık Vergisinin Tasfiyesi*” başlığı ile 195 – 205 sayfaları aralığında verginin tasfiyesi ve Toprak Mahsulleri Vergisi ile kıyaslamasını içermektedir.
- 5. Bölüm “*Vergi Üzerinde Düşünceler*” 207 – 214 sayfaları arasında Varlık Vergisine yönelik yazarın değerlendirmelerinden oluşmaktadır.
- Ekler kısmı ise Varlık Vergisi Kanunları, Çalışma Mükellefiyetine Dair Kararname, Mükelleflerin Sevki Hakkında Talimatname ve Varlık Vergisi nedeniyle itiraz, müracaat, icra ve tahkikat uygulamaları ile vergi bakayasına yönelik cetvellerden oluşmakta ve 217 – 248 sayfalarını kapsamaktadır.

Eserin Özeti

Eserin yayınevi önsözünde kitabın politik amaçlar gütmeksizin, herhangi bir siyasi maksat ve parti mülhazasıyla değil, Türk milletine ve ülkeye hizmet etmek amacıyla, gelecek nesillere ibret örneği sunmak, bu sayede bu tür hataların tekrarının önlenmesinin amaçlandığı kin ve nefretin unutulması gerektiği ancak hataların unutulmaması gerektiği, hatalardan ders alınmadığı takdirde tekrarlanacağı ve ilerlemenin zayıflayacağı ifade edilmektedir. Şüphesiz doğru olan bu tespit ve söylemlerin yanında yayınevinin Varlık Vergisi'nin Osmanlı Tarihindeki gasp zihniyetinin bir sonucu olduğu, insan haklarına saygı gösterilmedikçe hürriyet ve insanlık haklarından mahrum olan milletlerin gerilemeye ve başarısızlığa mahkum olduğu, vergiyi uygulayan devlet adamlarının Türk milletine büyük zarar verdiği ve kalplerde iyileşmesi zor yaralar açtığı, mecliste bulunan milletvekillerinin ve yönetimde olanların bu zulme karşı sessiz kaldığı ve harekete geçmediği de vurgulanmaktadır. Varlık Vergisi'nin ülkenin maddi ve manevi yapısına büyük zarar verdiği ve ayrılıklara neden olmakla birlikte yabancı sermayenin bu vergiyi hatırladığı ve Türkiye'ye gelmek konusunda endişeli olduğu ifade edilmektedir. Bu ifadeler birlikte değerlendirildiğinde yayınevinin Varlık Vergisine ilişkin yaklaşımının eleştiri sınırlarını zorlama pahasına ve siyasi bir yaklaşım içerisinde oldukları algısına neden olmaktadır (Ökte, 1951, s. 9-10).

Yayınevinin önsözünü takiben yazar tarafından kitabın yazımının İstanbul Defterdarı iken 1947 yılında yazıldığı ancak kitabın basılması için beklemenin uygun görüldüğü, konunun TBMM’ de konuşulması ve özellikle Maliye Bakanının yaklaşımının kitabın bastırılma kararında etkili olduğu ifade edilmektedir (Ökte, 1951, s. 11). Yazarın bu açıklaması da konunun siyasi yönünün varlığını düşündürmektedir.

Yazar önsözünde kitleleri ilgilendiren konuların unutulmaması gerektiğini, yeni nesillerin eskilerin iyi ve kötü taraflarını görerek aynı hatalara düşmekten kurtulacağını söylemektedir. Kitabı yazmaya cüret edişini, Varlık Vergisinin tahakkuk ve tahsilinde birinci planda görev almasından dolayı yazmaya ehil tek kişi olmasına bağlamaktadır. Yazdıklarında gerçeklere sadık kalmaya odaklandığını hiçbir politika veya davayı ispatlamaya çalışmadığını ifade eden yazar vergi işlemlerinin nasıl yürütüldüğünü, hangi yollardan yanlışa sürüklendiğimizi ve vakıanın ibretle izlenebilecek tarafını göstermek istediğini belirtmektedir. Bununla birlikte yaşadıkları dünyanın gelişmelerinden bihaber, ömürlerini kahve dedikodularıyla geçiren kısa görüşlü politikacıların, kendi menfaatleri için her şeyi göze alarak demagoji yoluyla kendisini hedef alabileceğini, kitabın içeriği hakkında fikir sahibi olmadan kitabını mahkûm edeceklerini ve hatta devlet sırlarını ifşa etmekle suçlayabileceklerini vurgulamaktadır. Faik Ökte, vergi tarhında mahremiyetin veya gizliliğin olamayacağını çünkü vergi işlemleri her vatandaşın gözü önünde gerçekleştiğini, bu nedenle vergi işlemlerinin nasıl ve kimler tarafından yönetildiğini, toplumun hangi sorunlara yol açtığını göstermek istediğini ifade etmektedir. Mahallin en büyük mal memuru olarak, Varlık Vergisinin faciasında siyasetçiler, memurlar ve mükelleflerin karşılıklı rol, ıstırap ve hatalarını en yakından tetkik ettiğini, verginin bir siyaset adamının dimağından doğduğunu, teknik servislerin bir günahının olmadığını konunun bilinmesinin bu gibi ucube siyaset ve siyaset adamlarının doğmasına engel olacağını ifade etmektedir (Ökte, 1951, s. 13-15).

1. Bölüm: Varlık Vergisine Takaddüm Eden Hadise ve Düşünceler

Yazar, her olayın kendi zaman ve mekan şartları içerisinde mütalaa edilmesi gerektiğini ve o günün şartlarında fevkalade bir verginin ihdas edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Fakat bu verginin Varlık Vergisi şeklinde bir fenomen olmasına asla lüzum olmadığını vurgulamaktadır. Cumhuriyet döneminin başlangıcında ülkenin geri kalmış bir durumda olduğu, sanayinin gelişmediği, tarımın orta çağ seviyesinde olduğu, hayvancılığın gerilediği, ormanların tükendiği ve ticaretin dışa bağımlı olduğu vurgulanmaktadır. Milli Mücadele sonrasında zafer sarhoşluğu içinde ülkenin ekonomik durumunu görmezden gelindiğini ve idarecilerin yeni zorluklarla karşılaşacaklarını tahmin etmediklerini belirtmektedir. İktisatçı ve işletmeciler sınıfının eksikliği ve idarecilerin ekonomik şartlara uygun olarak devleti organize etme konusundaki ihmalkarlıkları eleştirilmektedir. Sanayinin tayininde yapılan hatalar, program eksikliği ve lüks ile ihtiyaç arasındaki ayırımın yapılamaması gibi sorunlar da eleştirilmektedir. Bununla birlikte, Cumhuriyet döneminde ülkenin bir uyanış, imar ve ilerleme hamlesi yaşadığı ve 1939'a kadar çeşitli işlerin şekilsiz ve programsız olsa da yapıldığı kabul

edilmektedir. Ancak, hazinenin uzun veya kısa vadeli kredilerle devlet sanayisini kurması Türk parasının birkaç misli artmasına ve bunun da fiyatların yükselmesine neden olduğu, ayrıca fabrika yeri ve yatırım tercihlerinin de hatalı olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği askeri masrafların ülkeye büyük zararlar verdiği ve nüfus, ekonomi ve maliye politikasını sarstığı belirtilmekte ve Varlık Vergisi'nin de harbin getirdiği felaketler arasında yer aldığı vurgulanmaktadır. Tedbirli bir devlet adamının bu felaketi önleyebileceği ancak böyle bir yeteneğin Türkiye'de yetişmediği ifade edilmektedir. İdarecilerin ecnebi sermayesi düşmanlığı, devletçilik politikaları ve programsızlık gibi hatalar yapmasının yanında ekonomik faaliyetlerin düzenlenmesi ve uzmanların istihdam edilmesi gibi önlemlerin de göz ardı edilmesinin sonuç olarak ülkenin ekonomik ilerlemesini engellediği iddia edilmektedir (Ökte, 1951, s. 19 - 22).

Yazar mali açıdan günün siyasî icaplarının, savunma bütçelerini kabarttığını bunu karşılamak üzere hükümetin yeni vergilerle birlikte mevcut vergileri arttırma sınırına ulaştığını belirtmektedir. Kazanç vergilerinin bütün ağırlığı ile kaçakçılık yapamayan şirketleri ve hizmet erbabının üzerinde kaldığını, ücretlilerin verginin % 53 ünü ödemekteyken mükelleflerin % 41 ini oluşturan iratlı kesimin, verginin % 13.8 ini verdiğini, tüccar ve esnaf grubunun iratlarına göre memleket masraflarına katılmadıklarını, beyannameli mükelleflerin vergilerinin mütemadiyen arttırıldığını ve vergi arttırmalarının da mükellefleri kaçakçılığa sevk ettiğini belirtmektedir. Mükelleflerce kullanılan en yaygın vergi muvazaa yolunun kârın çoğunu iratlı bir mükellef üzerinde göstermek olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, ücret vergilerinin ağır olmasının sebebinin teklifinin kolay olması ve maliyenin bu işte kolayca kaçmasından kaynaklandığını ve bu hareketin ise memurların ahlâkını bozduğunu ifade etmektedir. Kazanç vergisine göre müteahhitlerin de kardan bağımsız olan vergilerinin %1,5 'ten %3,3' e çıkarıldığını bu oranın yetersizliğini, savaş nedeniyle milyoner olan bir zümrenin oluştuğunu belirtmektedir. Bununla birlikte savaş nedeniyle daralan dış ticaret hadleri de vergi gelirlerinde düşüşe neden olduğu, hükümetin kontrol ettiği fiyatları da vergilerle birlikte arttırırsa da hasılatın savunma masraflarını karşılamaya yetmediği aynı zamanda konsolide borcun da 1939 yılında 447 milyon iken 1943'de 1.227 milyon liraya yükseldiği ve sonuç olarak hükümetin Varlık ve Toprak mahsulleri vergisi gibi iki korkunç teşebbüse yönelmek zorunda kaldığı ifade edilmektedir (Ökte, 1951, s. 23 - 28).

İktisadi açıdan kısaca günün rakamlarına bakıldığında, dış ticaret haddi TL olarak 1936 yılında 210.265.000 'dan 1946' da 460.198.000 ' a yükselmekteyken miktar olarak 1936 yılında

1.909.000 tondan 1938 yılında 2.291.000 tona artarken 1946 yılında 724.000 tona düşmüştür. Dış ticaret hacmindeki düşüşe rağmen TL cinsinden artış fiyatlarda artıştan kaynaklanmaktadır. Ortalama fiyat artışları yazar tarafından oluşturulan tabloda 1938 yılı 100 kabul edildiğinde nebati gıda maddeleri için 1943 yılında 894,5' e yükselirken 1944 yılında nebati gıda için endeks 539,4'e gerilemiştir. Hayvansal ürünler için 1943 yılında 752,6 olan endeks 1944 yılında 520,9 'a gerilediği ancak sanayi ürünleri için sürekli artarak 1944 yılında 355,6 olduğu ve genel endeksin ise 1943 yılında 590,1 'e çıktıktan sonra 1944 yılında 458'e gerilediği görülmektedir. Fakat yazar, tablo altında endekse ilişkin yaptığı açıklamada 1938'e nazaran 1943 yılında 590,1 ile azami seviyeye çıktığını, toptan eşya fiyatlarının da 1942 de 232,5, 1943 de 474,3 olduğunu varlık vergisi uygulamasının fiyat artışlarına engel olmadığı dolayısıyla fiyat politikası bakımından Varlık Vergisine bağlanan ümitlerin boşa çıktığını belirtmektedir(Ökte, 1951:). 1943 yılı Varlık vergisinin uygulanmaya devam edildiği dönem içerisinde kalmasından dolayı 1944 yılı rakamlarının dikkate alınması daha doğru olması gerekirken ve tabloda var olmasına rağmen uygulamanın tamamlanmadığı dönemi kullanması dikkat çekicidir (Ökte, 1951, s. 29-31).

Yazar, tedavüldeki para miktarı ve altın fiyatlarındaki değişimi de tablo şeklinde vermiştir. İlgili tablolara göre tedavüldeki para miktarı 1937 yılında 193.988.000 TL'den 1944 yılında 994.541.000 TL'ye arttığı görülmektedir. Tedavüldeki para miktarı artışı incelendiğinde özellikle 1939 ile 1942 yılları arasında hızlı bir artış görülürken 1943 yılında artış hızında azalma görülmektedir. Tedavüldeki para artış hızı; 1941 yılından 1942 yılına artış oranı %40, 1942 yılından 1943 yılına artış oranı %9' un altında kalırken 1943 yılından 1944 yılında tekrar artarak %19' un üzerine çıkmaktadır. Altın fiyatlarındaki değişim için 1915 yılı 100 kabul edilen tabloda 1916 yılı için 102 TL, 1917 yılı için 182 TL, ...1923 yılı için 712 TL, ... 1938 yılı için 1.077 TL 1942 yılı için 3.192 TL, 1943 yılı için 3.151 TL ve 1944 yılı için 3.748 TL şeklindedir. Yazarın düzenlediği tablodan görüldüğü üzere Varlık Vergisinin uygulandığı 1943 yılında sınırlı da olsa bir önceki yıla göre düşüş görülmektedir (Ökte, 1951, s. 32 - 33). Ancak burada asıl dikkat çekici olan altın fiyatlarındaki artışın kıyaslanan zaman aralığının uzun tutularak, I. Dünya ve II. Dünya savaşlarının her ikisinin de etkisinin olduğu dönemin kullanılması ve böylece artış hızının 37 kat gibi yüksek bir oranla verilmesidir. Halbuki Varlık Vergisi uygulaması toplamda 16 Aylık bir dönemi kapsamaktadır. Cumhuriyetin ilanı olan 1923 yılı dikkate alındığında artış 5 Kattan fazladır, 1938 yılı dikkate alındığında 3,5 kat ki yeterince yüksek bir orandır. Rakamlara ilişkin bu tür farklı yaklaşımlarla yazarın Varlık Vergisinin ekonomi üzerindeki etkilerini önemsizleştirmek isteğinde olduğunu

düşündürmektedir ki Varlık Vergisi yazarın da vurguladığı gibi zorunluluk sonucu başvuru bir uygulamadır. Eksik ve kötü yanlarının varlığı olumlu etkilerinin önemsizleştirilmesine gerekçe olmamalıdır. Aksi halde ilgili eserin güvenilirliğinin sorgulanabilir hale geleceği değerlendirilmektedir.

Yazar, “*Varlık Vergisine Götüren Yollar*” başlığı altında, mali ve ekonomik konuların güncel siyasi olaylarla birlikte ve yüksek bir bakış açısıyla incelenmesinin faydalı olacağını ifade etmektedir. Savaş nedeniyle hazırda bekletilen 1 milyonun üzerinde sayıya ulaşan ordunun piyasada üretimin düşmesine ve devlet harcamalarının artmasına neden olduğunu ve aniden yükselen masrafların normal gelirlerle karşılanamadığı, alınan geçici tedbirlerin de soruna çözüm olmadığını vurgulamaktadır. Ayrıca, ithalat malı ve hammaddenin darlığı nedeniyle talebin arzı karşılayamamasının fiyatları sürekli yükseltme eğiliminde olduğu ve bu durumun devletin harcama bütçesini sürekli olarak artırdığı ifade edilmektedir. Bununla birlikte devlet sanayisinin kurulması ve işletilmesi için günlük kaynaklara başvurulduğu ve emisyon yoluyla finansman sağlandığı ancak o zamanlar bu terimin açıkça telaffuz edilemese de dolaşıma sokulan banknot miktarının ticari ihtiyaçların üzerinde olmasının yanında çeşitli bonoların Merkez Bankası tarafından ticari senetler gibi kabul edildiği ve para arzının sürekli arttırıldığını ifade etmektedir. Sümerbank, Etibank gibi kuruluşların borçlanma yoluyla açıklarının kapatıldığı, para basımının yanında Merkez Bankası tarafından çeşitli ticari senetler ve bonolara ikinci imzacı olarak piyasadaki para arzının arttırıldığı belirtilmektedir. Ayrıca, devletçilik politikaları nedeniyle devlet teşkilatının genişlemesi, memur sayısının artması ve maaşların yükselmesine neden olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte ülkede yeterli miktarda ithalat malının bulunamamasının iç üretimi olumsuz etkileyerek, özellikle gıda maddelerini hızla azaltmasının yanında devletin sırtından geçinen genç nüfusun ekonomik yükünü de arttırdığı belirtilmektedir. Yazar, talebin arzı karşılamaması, mal bulunamaması ve savaş bültenlerinin yarattığı sinir krizi nedeniyle fiyatların hızla yükselmesi ve tüccarların malı saklama ve karartma eğiliminde olmasına rağmen hükümetin tarife kontrolleri ve tahdit(kısıtlamanın) politikalarını yeterince uygulamadığı, gereken önlemleri almadığını ifade etmektedir. İthalatın kısıtlanmadığı için karaborsanın oluştuğu ve fiyatların yükseldiği, ithalatın ve dolayısıyla karaborsanın çoğunlukla azınlıklar tarafından kontrol edildiği ve ticari faaliyetlerde öne çıktığı, köşe başlarını tutmaları ve Avrupalı müesseselerin, iş yapma konusunda daima dindaşlarını tercih ettikleri sayesinde zenginleştikleri belirtilmektedir. Böylece azınlıklardan türedi bir neslin arzu ve ihtiraslarının sınırları olmadığı, istedikleri eşyayı

istedikleri fiyata satın alabilecekleri, fiyatları yükselterek sabit gelirlilere, emlak sahiplerine, emeklilere, yetimlere ve dürüst iş adamlarına zarar verdikleri vurgulanmaktadır. Ayrıca, para değerinin her geçen gün düşmesi, eşya fiyatlarının sürekli artması, askeri harcamaların bütçeyi aşması, yoksulluğun her geçen gün yükselmesi, türedi zenginlere karşı hoşnutsuzluklara neden olmasına rağmen hükümet bu yeni türedi zenginlerin edilen yüksek kazançlarını, ağır vergiler veya mecburî borçlanma ile absorbe edip piyasadan çekmediğinden (circuit ferme nazariyesi) zaten ölçüsü kaybolan fiyatları allak bullak ederek varlığını arttıramayan sabit gelirlileri, kirasını arttıramayan emlak sahiplerini, emekli ve yetimleri, dürüst iş adamlarını, hassaten büyük halk kitlelerinin ezildiği vurgulanmaktadır. Yazar, tarih boyunca aç ve tok dönemlerin var olduğunu ve açların çoğunlukta olduğu dönemlerde tokların avantaj sağladığını ifade etmektedir. Nazi Almanya, Bolşevik Rusya ve dünyanın diğer bölgelerinde de benzer durumların olduğu vurgulanmaktadır. Bu nedenle, Varlık Vergisi'nin de bu izlere sahip olduğunu belirtmektedir. Tüm bunlarla birlikte Varlık Vergisinin nedenlerinden biri olarak ırkçılığın da yer aldığı ifade edilmektedir. Alman kültüründen etkilenen bir grup insanın o dönemlerde çeşitli ülkelerde etkili olduğu ve bu durumun dikkate değer olduğu belirtilmektedir. Varlık Vergisinin yürürlüğe girdiği dönemde, bazı insanların Almanya'nın yıldızının parlamadığını düşündüğü ancak aslında bu durumun değiştiği ve kaybettiği ifade edilmektedir. Varlık Vergisinin ekonomik, mali ve siyasi gereksinimlerden kaynaklandığı ve zorunlu olduğunu belirtmektedir. Ancak bu verginin bir karikatür gibi olmaması gerektiği, asıl sorunun burada olduğu vurgulanmaktadır (Ökte, 1951, s. 34-39).

2. Bölüm: Varlık Vergisine Takaddüm Eden Hadise ve Düşünceler

Faik Ökte, İ. Hakkı Ülkümen tarafından hazırlanıp gelirler genel müdürlüğünce yazılan müzekkereyi zamanın şartlarını doğru tespit ettiğini belirterek özetine yer vermektedir. İlgili müzekkereye göre; piyasada para miktarının fazla arttığı ve bu durumun ekonomik sıkıntılara yol açtığı, vergi veya zorunlu borçlanma gibi önlemlerin alınmasının gerekliliği ile birlikte mevcut uygulanan kazanç vergisi kanununun adaletsizliği vurgulanarak vergi sisteminde değişiklik yapılması gerektiği ifade edilmektedir. Bunun üzerine yazarın başkanlığı altında bir heyetin kurulması ve kazanç vergisi konusunda tedbirlerin belirlenmesi için çalışmalara başlanması gerektiği ifade edilmektedir. Hazırlanan raporda, diğer ülkelerin yüksek vergilerle savaş masraflarını karşıladıklarına dikkat çekilerek, vergi sisteminde değişiklik yapılmasının önemine vurgu yapılmaktadır. Raporda önerilen tedbirler arasında, 250 liranın üzerinde maaş alanların ve kazanç muamele defteri tutması gereken kişiler belirlenmiş ve beyannameli mükellefler arasına dahil edilmeleri böylece sayılarının arttırılması ve vergilendirilmesinde

değişiklikler yapılması, anonim şirketlerde sermaye oranının artırılması, iratlı mükellefler için beyanname sistemi, müteahhitlerin vergilendirilmesi, menkul kıymet satışlarında vergi uygulaması ve vergi tahsilatının etkinleştirilmesi gibi konular önerilmiştir. Hükümet, bu rapor üzerine yeni bir kazanç vergisi projesi hazırlamış fakat N. Sümer'in Bakanlık görevine gelmesiyle, proje yeniden incelenmek üzere Meclis'ten alınarak İstanbul Defterdarı, Rasim Saydar, Mehmet İzmen, Prof. Neumark ve Ali Alaybek'ten oluşan bir heyet görevlendirilmiştir. Mezkûr heyet, savaş döneminde olağanüstü kazançlar elde edildiğini ve bu kazancın çoğunun olağanüstü masraflara harcanması gerektiğini belirterek şu önerilerde bulunmuştur;

1. Beyannameli mükelleflerin vergileri düşüldükten sonra kalan kısmından mukayyet sermayeye % 15 ayrılmalıdır. Anonim şirketlerde sermayeye ayrılacak kâr % 12.5 olmalıdır.

2. Iratlı mükellefler arasında bir komisyon aracılığıyla beyannameliye ayrılacak bir kısım belirlenmelidir. Bu kişilerden 1 Ocak 1939'dan sonra kazanç sağladıkları dönem için beyanname istenecektir. Safi kardan vergiler düşüldükten sonra kalan miktarın yüzde 15'i sermayeye ayrılmalı ve geri kalan kısım vergi olarak alınmalıdır. Defter ibraz etmeyen ve beyanname veremeyen kişilerin vergileri takdir yoluyla alınmalıdır.

3. Müteahhitler benzer bir muameleye tabi tutulmalıdır.

4. 1 Ocak 1939'dan sonra gerçekleşen menkul satışlarında alış ve satış fiyatı arasındaki fark tespit edilmeli, nizami faiz düşüldükten sonra kalan miktarın % 50'si fevkalade vergiye tabi tutulmalıdır.

Heyet, verginin etkinliğini sağlamak için hesap uzmanlarının kadrosunun güçlendirilmesi, ransenyöman(bir kişi veya işletme ya da bir iş hakkında ilgili yerlerden bilgi istenmesi ve toplanması) servisi kurulması, cezaların artırılması ve itiraz merciinin sayısının azaltılması gibi önlemler getirirse de yazar, önerilen artı değer vergisinin Meclisten geçmeyeceğini ancak hükümetin harcamalarda maksimum tasarruf yaparak, bu iki raporda yazılan tedbirlerle İkinci Dünya Savaşı döneminin daha kolay atlatılabileceğini değerlendirmektedir. Fakat hükümet önerileri kabul etmeyerek Varlık Vergisi kanununu Meclis'e sunmuştur. Yazar, kendi önerilerinin beğenilmemesi ve hükümetin farklı bir yol izlemesi karşısında hayal kırıklığına uğradığını belirtmektedir (Ökte, 1951, s. 43 - 45).

Faik Ökte raporların gönderiminden sonra teftiş seyahatine çıktığını, 26 Ağustos tarihinde aldığı yazı ile döndüğünü ve istememekte ısrarına rağmen İstanbul defterdarlığına

Varlık Vergisini uygulaması için kurban seçilerek 12 Eylül'de İstanbul Defterdarlığından Teftiş Kurulu Başkanlığına tayin edilen Şevket Adalan'ın tevassutu ile memur edildiğini ve o akşam kendisine irat ve servet vergileri müdürü Mehmet İzmen tarafından 15 gün önce gelen kısaca ... savaş ve kara borsacılıktan özellikle azınlıkların fevkalade kazanç elde ettikleri ve vergilendirilmediklerini belirten, bu kesimin tespitini, azınlıkların ayrı bir listede gösterilmesini isteyen bir yazının gösterildiğini anlatmaktadır. İlgili yazıya istinaden irat ve servet müdürlüğünün şubelerden gizli bilgi talep ettiğini ve bazı şubelerin vatandaşların; isim, adres ve iş bilgilerinin yanında savaştan önceki ve sonraki servet ve kazanç bilgilerinin sadece tahmine dayalı, mesnetsiz rakamlar olarak tespit ettiklerini bunun üzerine Şevket Adalan'dan izahat istediğini, Adalan'ın bilmiyorum cevabına inanmadığını, bastığı yerin ayağının altından kaydığını hissettiğini ifade etmektedir. Takip eden günlerle idare işleri ile ilgilendiğini fakat Varlık Vergisine ilişkin cetvellerin bir hafta içerisinde istenmesi üzerine verginin tasfiyesine kadar idari işleri defterdar yardımcısına bırakarak vergi ile ilgilendiğini, İzmen'in teklifi ile mükellefleri, **M** grubu Müslümanları, **G** grubu Gayrimüslimleri temsil edecek şekilde ikiye ayırdıklarını daha sonraları dönmeler için **D** ve ecnebler(yabancılar) için **E** harflerini de eklediklerini aktarmaktadır. Yazar, cetvellerin hazırlanmasında millî bankaların istihbarat servislerinden faydalanılmasının Ankara tarafından terviç edilmemesi(desteklenmemesi) üzerine piyasadan tanıyıp güvendiği birkaç tüccar ve esnaftan aldı rakamlar ile şubelerin verdiği rakamların farklı olduğunu bunun üzerine Ş. Adalan'ı çağırarak beraber çalıştıklarını fakat sonuçların kötü olduğunu, bu şekil çalışmaların sonucunun doğal olarak kötü olacağını fakat elde başka dayanılacak bilgi olmamasından yapılacak başka bir iş olmadığına kanaat getirdiklerini vurgulamaktadır. Cetveller hakkında bakana bilgi verecek ve bakanla birlikte Başbakan Saraçoğlu'na takdim edecek olan Ş. Adalan'ın cetvellerin bir istatistikten ibaret olduğuna inandığını fakat hazırlanan cetvellerin Başbakanın vergiye ilişkin kanaatini güçlendirdiğini ifade etmektedir. Yazar, zamanının maliye bakanı Ağralı'nın Varlık Vergisine taraftar olmadığını fakat Başbakana karşı gelemediği için Mâliyeyi bu badireye sürüklediğini, Saraçoğlu'nun kafasından çıkan Varlık Vergisini itiraz etmeden kabul etmesinin af edilemeyecek kusuru olduğunu ifade etmektedir. Varlık Vergisinin fevkalâde zaruretler sonucunda bir defaya mahsus olmak üzere özellikle savaş nedeniyle zenginleşen vurguncu ve azınlıkları hedeflediğini, oluşturulan cetvellerin hükümete fikir vermek için hazırlandığını, Başbakanla yapılan bir toplantıda Maliye bakanının vergi yerine zorunlu borçlanma önerisinin Hariciye Hukuk Müşaviri Emin Ali Sipahi'nin zorunlu borçlanmanın ecnebilere uygulanamayacağını ileri sürmesi üzerine kabul edilmediğini ve ecnebilere de Türkler gibi vergi alınacağını aktaran yazar, maliye bakanına mükelleflerin önce mal beyanına davet

edilerek beyannameler üzerinden vergi alınmasını, beyan edilmeyen servetlerin müsadere(devletleştirme) edilmesini, verginin siyasete âlet edilmemesi gereğini önerdiğini belirtmektedir. Maliye bakanı Ağralı'nın cevaben *“Bunu yukarıki ölçülere sığdırabilirsen ne âlâ”* ve *“Sen daha nazarisin, ben İttihatçılar gibi yapmıyorum, yalnız gayri meşru kazançlardan vergi alıyorum. O kadar”* dediğini aktararak zamanın devlet adamlarını ittihatçılar ile kıyaslamakta ve ittihatçılar çapında bir iş göreceklere inanmadığını belirterek zamanın bu tür işlere müsait olmadığını, Hitlerin yıldızının sararmaya yüz tuttuğunu, harp ilâhının Angolosakson dünyasına gülümsemeye başladığını ifade etmektedir. 5 Kasım 1942 tarihinde Ankara'ya çağrılan yazar, Başbakanın direktifleri doğrultusunda Müsteşar Esat Tekeli'nin hazırladığı Varlık Vergisi kanununun diğer vergi kanunlarından farklı olarak takdire dayanmasını, itiraz veya temyiz hakkı olmamasını ve ödemeyenlerin çalışma tehdidi altında tutulmasını eleştirerek mükelleflerin beyana davet edilmesi ve bu beyannameler üzerinden hareket edilmesi, beyan edilmeyen malların müsadere edilmesi önerisinde bulunmaktadır. Ancak tasarının Başbakana ait, fevkalâde ve siyasi bir kanun olduğu, maliye teşkilatının bir günahının olmadığı ve değişiklik yapmaya izinli olmadıkları cevabını aldığını vurgulamaktadır. Başbakanla yaptığı görüşmede, verginin tahsil süresinin 15 gün, nihayet bir ay olmasından mükelleflerin bu sürede likit para bulma zorluğu konusunda endişelerini dile getirdiğini, Başbakanın bu konuda fiyat politikasının da önemli olduğunu ve malların piyasaya dökülmesini amaçladığını, fiyatlara ilişkin hedeflerinin gerçekleşmesinden sonra kendisine süre verileceğinin ifade edildiğini aktarmaktadır. Hariciye hukuk müşaviri Emin Sipahi bu yüzden Sefaretlerin çeşitli tepkilerde bulunacağını muhakkak olduğunu belirtmesi üzerine Başbakanın Sokuluyu hatırlatan bir eda ile *“Arkadaş! Ben Osmanlı devletinin Sadrazamı değilim. Bana böyle bir teklifte bulunamazlar”* dediğini aktarmaktadır. Varlık Vergisi tasarısı Başbakan Saraçoğlu tarafından önce parti içi ve meclis görüşmelerinde savunulduğu, parti içindeki müzakerelerinin hararetli olmasına rağmen Meclis komisyonundaki konuşmaların sönük geçtiği ve yazarla temas kuran milletvekillerinin kanunun harp zenginlerini ve özellikle azınlıklardan olan vurguncuları amaçladığı ve Türklerin vergilendirilmesinin hükümetin parti içindeki beyanına uymadığı gerekçesiyle Türklere vergi tarh ettirmesini eleştirdiklerini, valilere de bu şekilde açıklama yapmaları neticesinde bazı valilerin Türklere Varlık Vergisi tarh etmek istemediklerini aktarmaktadır. Bu nedenle Ağralı'nın Vergi Müfettişlerini seferber ederek verginin genel olduğunu ancak Türklere daha düşük oranlarla tarh edileceğini izah ettiğini ve bazı vilayetlerde cetvellerin yeniden hazırlandığını ifade etmektedir. Sonuç olarak, Ağralı'nın

vergi tasarısına ilişkin yapılan değişikliklerle Varlık Vergisi'ne genel bir görünüm kazandırdığı ve Başbakanın kimsenin eline vesika verilmek istenilmemesi gibi zorunluluklar nedeniyle bu değişiklikleri benimsediğini ifade etmektedir (Ökte, 1951, s. 46-53).

Yazarın Varlık Vergisine hazırlık sürecine ilişkin anı ve anlatıları değerlendirildiğinde verginin uygulanması için kendisinin kurban seçildiği ve itirazlarına rağmen İstanbul defterdarlığına atandığını vurgulaması ile kendisi başkanlığında oluşturulan heyetlerce teklif olunan vergi düzenlemelerinin kabul edilmemesinin yazarda Varlık Vergisine karşı olumsuz bir önyargıya sebep olduğunu düşündürmektedir. Yazar her ne kadar konuya siyasi yaklaşmadığı, kitabı sonraki nesillerin bilgi sahibi olmaları amacıyla kaleme aldığını belirtse de Varlık Vergisi uygulamalarında sorumluluğun maliye teşkilat ve çalışanlarında değil siyasilerde, özellikle zamanın Başbakanı Ş. Saraçoğlu'nda olduğu vurgusu dikkat çekicidir.

Faik Ökte Varlık Vergisi ve tatbikatını, çıkarılan kanunların tarihleri ile mazbatayı imza edenleri akarmış ve Varlık Vergisi vergi kapsam ve amaçlarını şu şekilde özetlemiştir;

Varlık Vergisi Vergi Kapsamı: Verginin gelir ve varlık sahiplerinin varlıkları ile fevkalâde kazançları üzerinden alınacağı yani, kişilerin gelirleri ve sahip oldukları varlıklarına göre vergilendirileceğini,

Varlık Vergisi Amaçları: Vergi toplama amacının, ekonomik darboğazlardan faydalanarak yüksek kazanç elde edenleri adil bir şekilde vergilendirmek olduğu, yani kişilerin ekonomik durumlarına uygun bir şekilde vergi ödemelerinin hedeflendiği ve *“İktisadî şartların darlığından doğan güçlükleri istismar ederek yüksek kazançlar elde ettikleri halde kazançları ile mütenasip derecede vergi vermeyenleri istihdaf etmekte ve içinde olduğumuz fevkalâde vaziyetin icap ettirdiği fedakârlığa, bunları kazanç ve kudretleriyle mütenasip bir derecede iştirak ettirmek maksadını görmektedir”* ifadesiyle, vergi sisteminin adil olmasının sağlanması gereğinin vurgulanarak verginin kristalize hale getirildiğini ifade etmektedir. Varlık Vergisinin ana hatları ile şu şekilde özetlenmektedir;

Kanunun Hedefi: Kanun, servet ve fevkalâde kazançlara yönelik olarak düzenlenmiştir.

Vergi Mükellefleri: Büyük çiftçiler, 2.500 TL iratlı veya 5.000 TL emlak değerine sahip kişileri ve şirket ortakları olarak belirlenmiştir.

Varlık Vergisi Tespit ve Tarhu: Vergi miktarı, mahallin en büyük mülkiye amiri, en büyük Mal memuru, ticaret/ziraat odası temsilcisi ve belediyelerden seçilecek üyelerden oluşan komisyonlar tarafından takdir yoluyla tayin edilecektir.

Vergi Tahsilatı: Mükellefler vergiyi 15 gün içinde ödemekle yükümlüdür. Gecikme durumunda 1. Ay için %1 ve 2. Ay için %2 cezaya tabidir.

Vergiye İtiraz ve Çalışma Yükümlülüğü: Vergiye itiraz edilemez ve borçlarını zamanında ödemeyenler çalışma mükellefiyetine tabi tutularak yevmiyelerinin yarısı borçlarına mahsup edilir.

Verginin Teminatı: Vergi borcu olan kişilerin, eşleri ve birlikte yaşadıkları kişilerin mal varlığı verginin teminatı olarak kabul edilir. Bu kişilerin elindeki menkul ve gayrimenkullere rehin veya temlik iddiaları kabul edilmez. Gayrimenkul satışlarında, alıcı ve satıcının vergi borçları olup olmadığı varidatça tasdik edilmedikçe işlem tapuca tescil edilmez.

Faik Ökte Varlık Vergisini; Gelir Vergisi olmayan bir memlekette bu şekilde bir sermaye vergisinin vaz edilemeyeceği, verginin tarhının takdire bırakılması, vergiye karşı itiraz ve temyiz yollarının kapalı olması, verginin tahsili emrinde yapılan icra muamelelerine karşı bütün mercilerin kapalı tutulması ve çalışma yükümlülüğü yönlerinden eleştirmektedir. Bununla birlikte mükellefler ile aynı adreste yaşayan yakınlarının menkul ve gayrimenkullerinin teminat olarak kabulünün muvazaa yolları önlenmek amaçlı olduğunu belirtmekte fakat tahsilattan ziyade vergi ödenmesini sağlamak amaçlı olan çalışma mükellefiyetinin özellikle yüksek miktarlı borçluların örneklendirerek sadece verginin tahsili amaçlı bir uygulama gibi değerlendirmesi çalışma mükellefiyetinin varlık amacıyla uygun düşmemektedir.

Çalışma mükellefiyeti; 18 yaşından büyük, 55 yaşından küçük, kısıtlı ve kadınların dışında kalan mükellefler için, mahallin en büyük mal memuru tarafından düzenlenen cetvelde; I Vergisini hiç vermeyenler, II Kısmen ödemiş olmakla beraber mallarını kaçırmış olanlar ve III Mal kaçırmayan, borcunu ödemekte hüsnü niyet gösterenler sıralamasının dikkate alınarak, askerlerin sevklerinin mükellefiyet sonuna tehir edileceği ve hastaların hastanelere kaldırılarak tedavi edileceği kaydıyla belirlenen mahallere sevk ile çalıştırılacağı aktarılmaktadır (Ökte, 1951, s. 54-58).

Faik Ökte, verginin uygulanmasına hazırlık aşamasında ellerinde merkeze fikir vermek üzere hazırladıkları cetvellerden başka bir şeyin olmadığını, şubelerden kazanç vergisi mükelleflerinin G ve M ayırımına uygun cetvellerin istendiğini, komisyonlarda Cumhuriyet Halk Partisi müfettişi ve bir kısım partili aza ve eski ittihatçılardan oluşan ve Başbakanın fikirlerinin hakim olduğunu fakat komisyon üyelerinin güvenilir olsa da yalnızca şehrin birinci sınıf tüccarlarını tanıdıklarını bu nedenle işin tamamının maliyenin omuzlarına kalması neticesinde Ankara'dan yardım istendiğini fakat gelen Başbakanlık müsteşarı Cemal Yeşil'in sürüklendikleri faciannın önemini kavrayarak bu badireye bulaşmamak basiretini göstererek bir iki nezaket ziyaretinden sonra gittiğini aktarmaktadır. Varlık Vergisi'nin tarh ve tahsilinde Maliye Teftiş Heyeti'nin esas rolü üstlendiği, yazarın başmüfettiş olmasından dolayı Vergi İdaresinin Teftiş Heyetine bağlı olduğu ve dönemin Teftiş Heyeti Reisi Şevket Adalan'ın Varlık Vergisinin uygulanması sürecindeki kilit rolü nedeniyle hakkında değerlendirmeler yapmaktadır. Şevket Adalan, çalışkanlığı, idari kabiliyetleri ve işleri etkili bir şekilde yönlendirmesine dikkat çeken yazar Adalan için *“Varlık Vergisini Adalan yaratmamıştır; fakat onu yürüten Adalandır. Kısa bir zamana sıkıştırılan Varlık Vergisinin tarh ve tahakkuk işlerinde Adalan herkese en iyi yapacağı işi vermesini bilmiş, mâliyenin muhtelif çarklarından söküp çıkardığı parçalarla kurduğu o muazzam varlık makinesini cehennemî bir süratle çalıştırmıştır”* demektedir ve en büyük muvaffakiyetinin Ağralıyı idare etmesi, en büyük eksikliğinin ise cesaretsizlik ve yufka yürekli olması, tahsilat işlerinde hassas davranması ve mükelleflere baskı uygulamakta tereddüt etmesi ve bu nedenle bazı zorluklar yaşadığını ve aynı sebepten tahsil işlerinden kendisini yavaş yavaş çektiğini anlatmaktadır (Ökte, 1951, s. 59-63).

Faik Ökte anılarında merhum hocası Prof. Fazıl Pelin ile Varlık Vergisi Kanununun gazetelerde yayını üzerine yaptıkları görüşmeyi özetle şu şekilde aktarmaktadır; Prof. Pelin vergi metninin *“İtiraza, temyize müteallik bir hüküm yok! Verginin nisbeti malûm değil”* diyerek eksik olduğunu düşünür ve yazarın eksik olmadığı cevabı üzerine *“Oğlum, siz toptan deli mi oldunuz?”* diye sorduğunu, sonraları kendisinin de aynı soruyu çok defalar kendisine sorduğunu, gelecekte tarihçilerin de aynı soruları kendisine yönelteceğini düşündüğünü fakat bu tür bir verginin karmaşık ve hilmüşefkatle uygulanamayacak kadar zor bir vergi olduğunu vergiyi uygulayanların piyeste kendileri için yazılan rolü gerçekleştirmek zorunda olduklarını kanunu kendisinin çıkartmadığını, yalnızca tatbikatın günahlarından sorumlu olduğunu fakat Varlık Vergisi'nin uygulanması gereken bir kanun olduğunu ifade etmektedir (Ökte, 1951, s. 64).

Verginin tarh işini yapan ekipler ve müfettişler başlığı ile hangi müfettişin nerede çalıştırıldığına ilişkin listesini paylaşan Ökte, Varlık Vergisi Komisyonlarının Adalan ile birlikte oluşturduklarını ve kazanç vergisi mükelleflerinin şubelerce G ve M esaslarına göre ayrımının, G Grubu için, Fevkalâde sınıf, orta sınıf, beyannameliler, iratlılar, seyyarlar ve hizmet erbabından ve M Grubunun, Fevkalâde sınıf, orta sınıf, beyannameliler ve iratlılardan oluşacak şekilde genişlettiklerini, Anonim şirketler (An. Ş.), büyük çiftçiler (B. Ç.) ve emlak sahipleri (Eml.) ayrı kategoriler olarak ayrıca tanımladıklarını aktarmaktadır. Büyük çiftçiler, müteahhitler ve emlak sahipleri dışındaki mükelleflerin ana cetvellerinin şubeler tarafından hazırlandığını, Maliye müfettişlerinin bu cetvellerden yukarıda ki tasnife göre hazırlamak üzere belirli şubelerde çalıştıklarını böylece çiftçi, emlak sahibi ve müteahhitler haricinde kalan bütün mükellefler cetveller üzerinde ve tasnif edilmiş olarak tespit edilmiş olduğunu, vergilendirme işinin sonraya bırakıldığını aktarmaktadır.

Kanunun 2500 lira iratlı, 5000 lira kıymette olan emlak tasarruf edenleri de teklif etmesinden dolayı bu mükelleflerin bina, arazi ve tapu kayıtları üzerinden tespiti için ayrı bir ekibin oluşturulduğunu fakat tapu kayıtlarının gayri menkule (taşınmaz mal) göre olması mutasarrıflar (hak sahipleri) üzerinde alfabetik bir düzenlemenin olmaması ve bina kayıtlarının bir şahsın yalnız bir mahaldeki taşınmaz mallarını topluca göstermesi, kişilerin sahip oldukları taşınmazların doğru tespitini engellemektedir. Ayrıca, ülkemizde taşınmaz malların miras yoluyla devrinin zamanında yapılmaması nedeniyle, çoktan hayatını kaybetmiş olan kişilere ait gayrimenkullerin hala tapuda gözükmeleri ve bu malların hak sahipleri olan mirasçıların belirlenememesi de vergiyi mesnetsiz kılabileceğinden Ökte kanunun verdiği imkândan faydalanarak bu tür mükellefleri üstlerinin hilafına rağmen unutulmalara bıraktığını ve zamandan istifade etmek yoluyla birçok mükellefin haksız vergilendirilmesinin önüne geçtiğini ifade etmektedir (Ökte, 1951, s. 65-69).

Taahhüt işleri ile ilgilenen müteahhitlerin yeterli derecede kazanç vergisi vermeksizin birden servet sahibi olmaları Varlık Vergisine tabi tutulmalarını gerektirdiğini ifade eden Ökte, aynı kişilerin Kazanç Vergisi Kanunu'na göre de taahhüt bedeli üzerinden vergi ödemeleri ve beyannameli veya iratlı mükellef olmalarının gerektiğini fakat Varlık Vergisi Kanunu'na göre, aynı gruptan bir mükellefe iki tarhiyatın yapılamayacağı ve eğer iki tarhiyat yapılırsa, büyük olan tarhiyatın kabul edilip küçük olanın terkin edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ancak, taşrada kazanç vergisi veren mükelleflerden İstanbul'da taahhüde girenler veya İstanbul'da kazanç vergisi verenlerden taşrada taahhüde girenlerin olması bu iki grup arasındaki kayıtların

eksikliği taahhüt servisinin düzgün çalışmamasına ve mükellefler arasındaki ayırım ve teşhis sorunları nedeniyle birçok yanlış ve mükerrer tarhiyata neden olduğunu aktarmaktadır (Ökte, 1951, s. 70).

Ökte, Fevkalâde Müslim, Fevkalâde G. Müslim, Beyannameli Müslim, Beyannameli G. Müslim gruplarının, yani FM, FG, BM, BG nin vergilerinin Estimatörler, İratlı Müslim, İratlı G. Müslim, Anonim Şirket, Emlâk kısımlarının, yani İM, İG, AN Ş. Eml kısımlarının vergilerini Teknik Büro, hizmet erbabının vergilerini HE o zamanki Kazanç Hesap Mütahhasısları, müteahhitlerin vergisini MÜ. Taahhüt Servisi, çiftçilerin BÇ vergisini doğrudan doğruya salâhiyetli Varlık Komisyonunca tespit edildiğini, doktorlar, diş tabipleri, avukatlar, denizciler, yağcılar, keresteciler ve celepler gibi farklı san'at ve ticaret gruplarının özel incelemeye tâbi tutulduğunu ve bütün gruplara ait cetvellerin isim, adres, hesap hatası ve benzeri teknik açıdan kontrol edilmesinin teknik büronun görevlerinden olduğunu ve teknik büronun aynı zamanda ransenyöman işlerini de yürüterek fevkalâde sınıflardaki mükellefler hakkında Ziraat, İş, Merkez ...gibi millî bankalardan alınan imzasız ve tasdiksiz bilgilerin her mükellef için açılan fişlerde ayrı ayrı tespit edildiğini ve fişlere Emniyetten, Partiden, hususî kaynaklardan alınan bilgilerin de işlendiğini ifade etmektedir. Genel olarak, vergi tahsilatı sürecindeki karmaşıklık, eksik ve güvenilir bilgiler, yanlışlıklar ve aşırılıklar üzerinde durun Ökte, vergi tahsilatının doğru ve adaletli bir şekilde yapılabilmesi için daha etkin bir yöntem ve veri kaynağına ihtiyaç olduğunu ifade etmektedir. Ökte, mükelleflerin gerçek durumları hakkında güvenilir bilgilere ulaşmanın zorluğundan ve birçok tüccar ve kişinin teknik büro tarafından tanınmamasından dolayı vergi tahsilatında büyük hataların yapıldığını, bankalardan, siyasi parti ve emniyetten gelen bilgilerin eski verilere dayandığını, çelişkiler ve aşırı abartılar içerdiğini ifade etmektedir. Bu hataların, devlet adamlarının rehberliğinde çalışanları ifrata (aşırılığa) sürüklemesinin de etkili olduğunu iddia eden Ökte, parti müfettişinin bilgilerinde de yanlışlıklar olduğunun sonlara doğru tespit edildiğini ve bu yanlışlıkların parti müfettişinin genç ve ateşli birisi olarak kendilerini yanıltmasının sonucunda olduğunu vurgulasa da sorumluluğun kendisinde ve iş birliği yaptığı kişilerde olduğunu kabul etmektedir. Ne kendisinin ne de Adalan'ın tecrübelerinin bu büyüklükte bir iş için yeterli olmamasına rağmen işi kendilerine tevdi edenlerin tahakkukun bittiğinde ellerini yıkayıp bu garip cenazenin kaldırılması sorumluluğunu zayıf omuzlarına bırakacaklarını belirtmektedir. Vergi Dairesi mensupları, vergi mükellefleri hakkında yeterli bilgiye sahip olamadıklarından vergi tahsilatında güçlükleri aşmak için şube şeflerinden tebliğ memurlarına kadar herkes, vergi tahsilatını kolaylaştırmak için, ticarethanenin izlenmesi, kazanç muamele beyanlarının araştırılması, eşten dosttan bilgi

alınması gibi çeşitli yöntemlere başvursalar da aslında buralardan sağlanan bilgilerin tamamının çürük olduğunu iddia eden Ökte, personelin en güçlü hazinesinin kendileri olduğunu ifade etmektedir. Vergi takdirinde müfettişlerin iltimas isteyenler hakkında merhametsizce davrandığını aktaran Ökte senelik gelir takdirinin zorluğundan ve gelen bilgilerin mükelleflerin varlığına yönelik olmasından vergi takdirinde ister istemez servetin, varlığın tayinine kayıldığını aktarmaktadır. Takdir ile vergilendirmede uygulama farklılıklarını engellemek için irat üzerinden kazanç vergisi veren mükellefler için M ve G grupları için ayrı ayrı uygulanmak üzere “*M.G. Baremi*” iki barem meydana getirdiklerini, baremin kazanç vergisi kanununda kullanılan oranlara göre, M grubu için kazanç vergilerinin 1 - 3 misli nispetinde Varlık Vergisi alınacakken G grubunun vergisi asgari hadlerde M. ‘lerin 2, azami hadlerde 3 misli olacak şekilde ayarlandığını ve Adalan ile kendisini tatmin ettiğini, verginin sadece G grubu üzerinde kalmayarak M’lere sirayet ederek savunulabilir hale geldiğini ve İstanbul’dan 200.000.000 TL vergi toplamayı tahmin ettiklerini aktarmaktadır. Fakat ilgili baremin Ankara tarafından en az 5 – 10 misli arttırılarak Varlık Vergisini ağırlaştıran, yıkan, oranlarda yapılan bu yükseltme olduğu, tarhiyatta ölçüyü kaybettirdiği ve bu yükseltimin takdir yoluyla belirlenen vergilere de yansıdığını aktarmaktadır. İlgili oranların Başbakan tarafından tayin edildiği belirtilmektedir. Ankara’nın müdahalesi sadece barem üzerine olmayıp hizmet erbabı ile seyyarların da vergilendirilmesinin istendiğini aktaran Ökte, fiyat artışları nedeni ile her gün biraz daha fakirleşen bu grubun Varlık Vergisinin kapsamına alınmasının vergiyi çığırından çıkardığını, Varlık Vergisinin sermaye vergisi olarak müteala ettiklerini ve kanunun kendilerine verdiği yetkiyi kullanarak M grubu müstahdemlerin toptan istisnasına karar verdiklerini fakat ellerinde ki tek vesikanın beyannameye tâbi işletmelerinin ay sonlarında verdikleri bordrolar olduğunu ve bordroların ayrımı esnasında bir kısım M lerin G zanniyle cetvellere alındığını fakat bu durumun vergilendirmede ayrımcılık kabahatlerini az çok kamufle edeceğini düşünerek sevindiklerini çünkü böylece M’lerin de teklif edildiğine dair G’lere birkaç misal verebileceklerini ifade etmektedir. Fakat zaten fakir olan M müstahdemlerin teklifinin akıl sınırlarının dışında olduğunu değerlendiren Ökte, hizmet erbabının vergilendirilmesinin tarafsız M grubu mükelleflerin gözünden düşürerek vergiye olan direnci arttırdığını ve kendilerinin de daha ilk günden hizmet erbabı vergilerini takip etmemeyi kararlaştırdıklarını, isteyen borcunu ödemediği, isteyen ödemediği ve kimsenin çalışma mükellefiyetine tâbi tutulmadığını konunun af edilmeyecek tarafının bir kısım mükellefin vergisini öderken cesaretlilerin vergi ödemediği ve daha sonra İ. İnönü’nün etkisiyle 4501 sayılı kanun bu grubun mükellefiyetine

son verdiğini aktarmaktadır. Yabancıların vergilendirilmesi konusunda çeşitli ticaret anlaşmaları ve devletler hukukunda hiçbir devletin diğer devlet tebaasından kendi tebaasına uygulanan ölçülerin üstünde vergi alamayacağı esasının varlığı Yahudiler haricinde yabancıların M grubu gibi vergilendirilmesini gerektirdiğini aktaran Ökte, İstanbul Emniyet Müdürlüğünde yabancıların izlenmesine yönelik kayıtların eksik olması, iş yerlerinin bilinmemesi ve vergi kayıtlarının yetersiz olması sebeplerinin yanında bazı yerli Rum, Ermeni ve Yahudi vatandaşların yabancı tabiiyetinde oluşunun da etkisi ile yabancıların % 10'nun bile teşhis edilemediği ve vergilendirilemediğini ifade etmektedir (Ökte, 1951, s. 71-82).

Hazırlanan cetvellerin; Vali Kırdar, Parti Müfettişi Ürgüplü, Teftiş Kurulu başkanı Adalan ve İstanbul Defterdarı Ökte tarafından gözden geçirilerek komisyona sevk edildiğini ve komisyon tarafından merkezden bildirilen ölçüler üzerinden vergilerin tayin edildiği aktarılmaktadır. Fakat parti müfettişinin verginin tayini esnasında parti üzerinden verilen rakamların değil de teknik büro rakamlarının dikkate alınmasına itiraz ettiği, çıkan anlaşmazlıklar sonucu Ürgüplü, Kırdar ve Adalan'ın Ankara'ya giderek İnönü, Saraçoğlu ve Ağralı ile görüştiklerini ve bu seyahat sonucunda cetvellerin tahmincilerin tespit ettiği şekilde uygulanmasının kararlaştırıldığı ifade edilmektedir. Bununla birlikte Vali Kırdar'ın etkisiyle fevkalade ve beyannameli mükelleflerin vergilerinin %10 oranında indirilmesinin yanında doktor ve gazetecilere yönelik de indirim sağlandığı aktarılmaktadır. Bununla birlikte kendilerinin merkezin belirlediği ölçü üzerinden vergilendirme yaptıklarını vurgulayan Ökte, Adalan'ın Başbakan gibi konuşmaya başladığını ve zamanla aşırıya gitmenin hepsine yayıldığını söylemektedir. Bununla birlikte Merkezin şifahi emriyle, Dönmeler için bir D grubunun oluşturulduğu ve Dönmelerin M grubunun iki katı vergilendirilmeye tabi tutulmak amacıyla adi cetvellerden alınıp fevkalade sınıfına dahil edildikleri ifade edilmektedir (Ökte, 1951, s. 83-85).

Faik Ökte, vergilendirme ve vergi nispeti başlığı altında vergi hesaplamasında esas olan oranların merkezden bir not olarak gönderildiğini ve ilgili notun hatırında kaldığı kadarıyla üç aşağı beş yukarı şu şekilde olduğunu aktarmaktadır;

“a) Anonim şirketlere M ve G ayrımı yapılmaksızın, 1941 safi kazancından bu senenin vergi ve zamları çıkarıldıktan sonra kalan miktarın yarısı kadar vergi alınmıştır.

b) Fevkalade M grubunun vergisi, son harp senelerinde tahmin edilen kazançlarının yekûnunun 1/8'i kadardır.

c) *Fevkalade G grubunun vergisi, son harp senelerinde elde ettikleri kazancın yarısı kadardır. Vergi, bütün varlıklarının yarısına kadar çıkabilir.*

d) *İratlılar ile fevkalade arasındaki aracılık işi yapan M'ler, b) fıkrasındaki şekilde vergilendirilir.*

e) *İratlılar ile c) fıkrası arasındaki aracılık işi yapan G'ler, c) fıkrasındakiler gibi vergilendirilir.*

f) *Aile anonim şirketlerinde ve kollektif şirketlerde ortakların M veya G olmalarına göre vergileri tayin edilir.*

g) *Gayri safi irat üzerinden kazanç vergisi veren M'lerin Varlık Vergisi, 1941 kazanç vergisi ve zamları kadar olacaktır. 500 liradan aşağı olan vergiler tarh edilmeyecektir.*

h) *Büyük çiftçilerin vergisi, varlıklarının yüzde 5'idir.*

i) *Emlak sahibi G'lerden fevkalade sınıfa giremeyenler, Emlaklarının iradının 1500 lirası üstünde kalan kısmı kadar bir vergi ile teklif edilecektir. Örneğin, 5000 lira iratlı mülkü olan bir G'den 3500 lira vergi alınacaktır. Arsa kıymetlerinin yüzde 10'u irad olarak kabul edilir.*

j) *3000 liradan aşağı iratlı emlak sahiplerine M'lere vergi tarh edilmez. Fazla olanlardan vergi oranı i) fıkrasındakinin dörtte biri kadardır. Örneğin, yukarıdaki örnekte olduğu gibi 5000 lira iratlı mülkü olan bir M'ye $3500/4 = 875$ lira vergi tarh edilir.*

k) *1938'den sonraki işe başlamalarda, terklerde ve kistelyevm suretiyle vergi hesaplanır. Mübaşeretlerde ilk 6 ay hesaba katılmaz.*

l) *Küçük seyyarlar genellikle 500 lira vergi ile teklif edilirler. Aylığı 40 - 50 lira arasında olan hizmet erbabı vergiden muaf tutulacaktır. Ev sanat erbabı yalnızca G'lerde teklif edilecektir.*

m) *Kollektif ve adi şirketlerde G ve M ortaklıklarında vasatiye gidilir.*

n) *Mihver tebaası Yahudiler, vurguncular, dönmeler ve G-M arası bir muameleye tabi tutulacaklardır.*

o) *Ticarethane gayri safi iradı üzerinden vergi veren G grubunda tarhiyat, 2395 sayılı kazanç vergisi kanununun 34. maddesi uyarınca esnafın ticarethane iratlarının yüzde 20, 25,*

30, 35, 40, 45, 50, 60, 100 ve 130'u üzerinden teklif eder. Kimin hangi nispet üzerinden teklif edileceği cetvelde sanat nevi üzerine tasrih edilmiştir. Varlık Vergisinin Baremli adı verilen G grubunun vergisine işte bu cetvel esas alınmıştır.”

Ökte verginin uygulanmasında temel değerde olan baremin uygulanmasını işyeri kira geliri olanlar için özetle her derece içindeki ticaretgâh sahipleri arasında bir ayırım yapıldığı ve ticari kazançlarına göre dereceler belirlendiğini bu şekilde her derecenin kalbur üstündeki kişilerin birinci gruba dahil edildiği ve geri kalanların ikinci grupta yer aldığını ve her nisbet derecesi içindeki kişilerin de ticarethane iratlarına göre 4 sınıfa ayrıldığını ve böylece kazanç vergisi kanunu 34. maddeye bağlı cetvelin 80 dereceli bir yapıya sahip olduğunu belirtmektedir. Bu şekilde, vergi sistemine göre bir düzenleme yapılarak gelirlerine ve kazançlarına göre belirli bir oranda vergilendirilmesinin sağlandığını vurgulamaktadır. İstanbul defterdarlığı ve maliye müfettişlerinin vergi uygulamalarındaki rolünün sınırlı olduğunu vergilendirme baremi ve düzeyinin siyaset adamlarının kararları doğrultusunda belirlendiği ifade etmektedir. Vergilere esas teşkil eden baremin ise belirli kesimlerin vergilendirme koşullarını etkileyerek yüksek vergilerle karşı karşıya kalmasına neden olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, iratlılardan alınan verginin ağırlaştırılmasının yukarı kısmın (diğer kesimlerin) vergilerini de etkilediğini ifade etmektedir. Sınıflar arasındaki dengenin muhafaza edilmesi amacıyla, yüksek vergi oranları birbirini etkilemiştir ve bu nedenle Varlık Vergisi öngörülenden daha ağır bir yük getirmiştir. Sonuç olarak, Varlık Vergisi'nin orijinal planından daha ağır bir şekilde uygulandığını, bu durumun siyaset adamlarının kararlarından kaynaklandığını ve esnaf ve benzeri kesimlerin bu durumdan olumsuz etkilendiğini anlatmaktadır (Ökte, 1951, s. 86-92).

Varlık Vergisi komisyonlarının ticaret odası, ziraat odası, belediye ve maliye elemanlarının dağılımını vererek İstanbul için 3 komisyon oluşturulduğunu, komisyonların bareme müdahale etmeksizin çalıştıklarını, komisyon raportörlerinin daima maliye müfettişlerinden olduğunu, teknik büro ve tahminle görevli müfettişlerin kurşun kalemle belirledikleri rakamların komisyonca görüşülerek kara bağlandığını ve raporun 4 nüsha olarak düzenlendiğini, ikinci ve üçüncü komisyon çalışmalarının gürültüsüz geçtiğini fakat asıl mühim görevi üstlenen ve kendisinin de bulunduğu 1 numaralı komisyonda çokça gürültü ve değişikliklerin olduğunu belirtmektedir. Tahakkuka ait bazı hatıralarında, komisyon azalarının çoğunun koyu parti üyeleri olduğunu, Bazı müfettişlerin ve komisyon azalarının, estimatörlerin(tahmincilerin) tahminlerini yükselttiği ve vergileri daha yüksek tutmak için çaba sarf ettiklerini, bazı durumlarda, vergi cetvellerindeki hatalar veya haksız tarhlar sonucunda mükellefler ve müfettişler arasında anlaşmazlıklar yaşandığını, siyasi etkileşimlerin vergi

tahakkuklarında önemli bir rol oynadığını ve bazı siyasi figürlerin etkisiyle vergi miktarlarının indirildiği veya artırıldığını vurgulamaktadır. Birçok durumda, müfettişlerin mükelleflerle kişisel ilişkileri ve sempatisinin vergi tahakkuklarına etki ettiğini ifade eden Ökte, Varlık Vergisi'nin uygulanmasında tahakkuk eden vergi miktarlarının bazen gerçek servetle uyumsuz olduğu ve adaletsiz tarhların yapıldığına dair örnekler de vermektedir. Bununla birlikte, Tahakkuk işlemlerinin gece gündüz süren yoğun bir çalışmayı gerektirdiğini, teknik büro, estimatörler ve diğer görevlilerin cetvellerin asıl ve suretlerini sürekli kontrol ettiklerini, verginin tarhına müdahalelere karşı çaba içinde oldukları ve dürüst çalışma çabasında olduklarını ve listelerin son gece geç saatlerde ancak yetiştirildiğini vurgulamaktadır(Ökte, 1951: 93-101).

Tablo 1. Varlık Vergisi Mükellef Grupları ve Tahakkuk eden Vergi Miktarları

MÜKELLEF	ADET	VERGİ	KİŞİ BAŞINA DÜŞEN VERGİ
F. M	460	17.294.549	37.596
F. G	2.563	189.969.980	74.120
B. M	924	3.128.310	3.385
B. G	1.259	10.364.466	8.232
î. M	2.589	4.055.100	1.566
î. G.	24.151	72.811.850	3.014
G. G. K	15.413	9.629.450	624
H. E	10.991	6.880.500	626
AN. Ş.	159	7.490.910	47.112
B. Ç.	222	1.122.450	5.056
MÜT.	217	5.866.372	27.126
EML. S. i	1.937	15.467.045	7.985
KAZALAR.	788	1.272.187	1.614
TOPLAM	61.673	345.586.172	5.603

Varlık Vergisi tahakkuklarını, mükelleflerin sayıları ve gruplarına göre tasnif eden Faik Ökte'nin tablosu sadece vergilerin grup mükellef sayılarına bölünerek mükelleflerin ortalama tahakkuk eden vergileri son sütuna eklenmiştir (Ökte, 1951, s. 102).

Tablo rakamları incelendiğinde mükellef grupları ortalamalarında Faik Ökte'nin iddia ettiği oranda farklılıkların olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte İratlı, Beyannameli ve Hizmet erbabı gruplarının vergilerine yönelik barem uygulaması örneklerinde de Ökte'nin

verdiği rakamların ilgili grupların ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Ökte'nin tarafsız anlatım iddiasının sorgulanması gerektiği değerlendirilmektedir. Ayrıca Ökte, İstanbul için istenen verginin 300 milyon olduğunu, kendilerinin 250 milyon olacağını düşündüklerini ve tahakkuk tahminlerinin 100 milyon kadar aştığını ifade etmektedir. Fakat kitabın önceki bölümlerinde tahminlerinin 200 milyon TL olduğu ifadesi ile buradaki 250 milyon TL tahmini çelişmektedir. Bununla birlikte işin asıl ağır kısmının başladığını gayrimesul insanların ellerini yıkayıp davadan sıyrılmakta olduklarını, yükün ağırlığının bundan sonra kendi omuzlarına yüklenmekte olduğunu derinden hissettiği yorumu da vergiye karşı çeşitli sebeplerden ön yargılı olduğunu düşündürmektedir.

Ökte'nin İsmet İnönü ile ilgili anılarında, hizmet erbapları ve seyyarların Varlık Vergisi kapsamında çıkartılması gereğini söylemek istese de çekindiği ve söyleyememesine üzüldüğünü, İnönü'nün kendisini anlayacağına inandığını nitekim kendisi söyleyemese de ilerleyen dönemde verginin ilgili kısmının savunulamayacağını herkesten önce İnönü tarafından kavrandığını ifade etmektedir. İ. İnönü'nün altın fiyatlarına ilişkin sorusuna altın fiyatlarının mükelleflerin ellerinde ki altını piyasaya sürmeleri neticesinde düşmesini beklediğini, Türkiye'de fiyatların normalden yüksek olduğunu ve eğer düşmez de yükselirse ise mükelleflerin vergi vermek istemeyip altın alıp sakladıklarının göstereceğini ifade etmektedir ki İnönü cevaben kendisinin de aynı fikirde olduğunu söyler ve vedalaşırlar (Ökte, 1951, s. 104).

Ökte, Varlık Vergisi'ne ilişkin ilk hataya ilk günde karşılaştığını ve hatanın tarh olunan verginin cetvellere bir 0 fazla aktarım ile 1.500 TL yerine 15.000 TL olarak aktarım yapılması olduğunu aktarmaktadır. İlk günü ilişkin bir diğer anısı Beyoğlu tahsilat müdürü Şefik Diler 'in kanuna dayanarak bütün altın, mücevherat ve benzeri iş yapanlar için tatbik ettiği ihtiyati haciz uygulamasıdır. Toplum tepkisinden çekinen Ağralı'nın bu karara tepkisini aktaran Ökte ilerleyen sürecin bu uygulamayı haklı çıkardığını belirtmektedir. Hukuk servisinin kurulmasını verginin ilanı ile birlikte mükelleflerin maddi hata ve mükerrerlik başvurularının sonrasında müfettiş Nedim Ökmen'in itiraz işlerinin getirildiğini ve sonrasında müfettiş Şükrü Birgili 'nin maddî hata ve mükerrerlik talimatnamelerinin hazırlandığını ve Cafer Tüzelin tetkikinden geçtikten sonra bunların Bakanlıkça onaylanarak kabul edildiğini ve haksızlığın hukukunun bu iki hukukçunun yaptığını ifade etmektedir. Ayrıca tapu ve emniyet gibi kuruluşlarının mükellefler hakkında bilgi istemeleri sonucunda mükellefin hangi şubenin, hangi cetvelinin, hangi numarasında olduğu bilgisini içeren bir "Kartotek" oluşturulduğu ve her ne kadar

aleyhlerinde propaganda malzemesi olsa da bu servisin büyük mükelleflerin gayrimenkullerini muvazaa yolu ile vergiden kaçırmalarını önlediği ifade edilmektedir (Ökte, 1951, s. 105 -107).

İtiraz işlerine yönelik Varlık Vergisi Kanunu'nun 11. maddesinin ikinci fıkrasına göre, vergi tarh edildiğinde alacaklıların bu vergiye itiraz etme hakkı olmadığı, 13. maddeye göre, mükellefin zilyetliği altındaki mallar nedeniyle temlik ve terhin iddialarının geçerli olmadığı ve 14. madde de aynı şekilde itiraz hakkının kısıtlandığı belirtilmektedir. Ancak, maddi hata durumu, vergi yükümlüsü olarak yanlış kişinin Varlık Vergisi'ne tabi tutulması durumunda söz konusu mükellefin itiraz hakkını doğurabilmektedir. Örneğin, bir kişi kazanç vergisi mükellefiyeti altında olduğu halde yanlışlıkla Varlık Vergisi'ne tabi tutulmuşsa, bu durum maddi hata olarak kabul edilir ve düzeltilir. Mükerrerlik durumunda ise aynı mükellefe aynı mükellefiyette dolayı birden fazla vergi tarh edilmesi söz konusu olabilmektedir bu durumda yapılan mükerrer tarhiyatlar arasında en yüksek olanı geçerli kabul edilir ve diğerleri mükellefin müracaatı üzerine en yüksek memurluk tarafından terkin edilmektedir. Ökte, Varlık Vergisi'nin itiraza açık olan vergilerden dahi daha fazla itiraz edilen vergi olduğunu ve bu durumun, tarhiyatın takdire dayanmasının ve verginin ölçüsüzlüğünün sonucu olduğu ifade etmektedir.

Faik Ökte tarafından düzenlenmiş olan Varlık Vergisine itiraz sayıları mükelleflerin guruplarına göre şu şekildedir;

Tablo 2. Varlık Vergisi İtiraz Sayıları

İTİRAZ SEBEBİ	M. GRUBU		G. GRUBU	
	İTİRAZ SAYISI	KARARA BAĞLANAN	İTİRAZ SAYISI	KARARA BAĞLANAN
MADDİ HATA	515	497	1.432	1.226
MÜKERRERLİK	2.459	2.394	3.094	2.491
FAZLALIK İDDİASI	6.167	4.970	10.649	8.641
TOPLAM	9.141	7.794	15.173	12.358

Varlık Vergisine itirazın 3.758 tanesi mükerrer olmak üzere 13.348 kişinin TBMM'ne 10.968 kişinin diğer mercilere ve toplamda 24.316 adet olduğu ve 20.152 tanesinin karara bağlandığı görülmektedir. Ökte, idarenin ilk başlarda itirazlara arbitrar, uzlaşmacı hareket ettiği memurların anlaşma yollarına saptığı kanısının oluştuğunu fakat aynı işlemlere aynı hükümlerin uygulandığının zamanla anlaşılacak idarenin bu töhmetten kurtulduğunu ifade etmektedir. Avukatların, işleri karıştıran bir teşekkül gibi değerlendirmelerinden dolayı

mükelleflerin hukuki yardımdan mahrum kalmalarına neden olduğunu ve kendilerinin mükerrerlik ve maddi hata talimatları ile Varlık Vergisi hukuk düzenini sağladıklarını iddia etmektedir. Fakat bu söylem, Vergi Hukuku genel düzenlemeleri kapsamında yer alan ve tüm vergiler için uygulanagelen Vergi Hatalarının Düzeltilmesi uygulamaları yokmuş, her özel vergi için uygulanan bu yöntemlerin her bir vergi için kendi kanunlarında ayrı ayrı yer alması/düzenlenmesi gereği varmış gibi algılanmaya neden olmaktadır. Bu nedenle Faik Ökte'nin "*Diktatörlüğe, istibdada gidenlerin bu yollardan geçtiklerinin artık farkında değildik, insan zalim ve cebbar bir mahlûktur; her fırsatta, farkında olmadan ve iyi yaptığı kanaatiyle, zulüm kapısını çalar*" gibi değerlendirmelerinin abartılı olduğu değerlendirilmektedir. Bununla birlikte Ökte kimi avukatların Varlık Vergisi uygulamaları üzerinden kazanımlar sağlamaya çalıştıklarını da aktarmaktadır. Anılarının devamında mükerrerlik ve maddi hata durumları hakkında bilgi vererek örneklendiren Ökte, bu iki konu içinde M G grupları arasında herhangi bir ayırım yapılmadığını ve bu durumun İstanbul vergi idaresinin merkezin şovenliğine iştirak etmediğini, işler durulduktan sonra merkezin de(Ankara) şovenlikte ısrar edemediğine delalet ettiğini belirtmektedir. Halbuki mükerrerlik ve maddi hata aslında olmaması gereken, hatalı tarhiyatların düzeltilmesi anlamına gelir ki yapısı gereği mükelleflerin ayırımına müsait uygulamalar değillerdir. Ökte'nin bu tür söylemlerdeki ısrarı dikkat çekicidir (Ökte, 1951, s. 109-118).

Yabancıların vergilendirilmesi konusunda yabancıların konsoloslarından direktif aldıklarını değerlendiren Ökte, bu değerlendirmesini farklı tabiiyetteki mükelleflerin vergi icrası öncesinde verginin belirli bir kısmını ödeyip sonucu beklemelerine bağlamaktadır. Ankara ile yaptığı görüşmede hazırlıklı ve sabırlı olmasını ve her halde çalışma mükellefiyetini uygulamamasının söylendiğini ve bu cevabın Babıali diliyle Osmanlıca koktuğunu ifade etmektedir. Zamanla yabancıların vergiye karşı cephe aldıklarını, konsolosların özellikle İngilizlerin yönlendirmesi ile toplantılar yaparak ortak teşebbüse yöneldiklerini aktaran Ökte vergisi 50.000 TL üstü bir mükellefi çağırttığını ve ondan konsoloslukların Başbakan seviyesinde temasta olduklarını, kendilerine Türk tebaasının üstünde vergi salınamayacağını ve yakında dışişlerinden bir heyetin geleceğini, kendilerinin de karşılaştırmalı cetvel hazırladıklarını dediğini aktarmaktadır. Adalan'ın mükellefin söylediklerini doğruladığını, konsolosların ortak girişimin kapitülasyon zamanı uygulamaları hatırlattığını, hükümetin bu şekil tasarrufunun düşünülecek mesele olduğunu vurgulamaktadır. Ecnebilerin vergileri üzerine revizyon mekanizmasının; alakalı devlet sefaretinin mükelleflerin isim ve adreslerini, servetlerini, vergilerini cetvel halinde tespit ederek, genellikle kıyas amaçlı benzer özelliklerde

bir Türk mükellefin vergi miktarı ile, bazılarında ise tebaanın verebileceği azamî vergi bilgisi ile Hariciyeye bildirildiğini Hariciyeden de komisyona tevdi edildiğini, komisyonda görev alan müfettişlerin mükellefin defter ve kayıtları üzerinde veya harici tetkikat yaparak varlığını tespitle komisyona rapor ettiklerini komisyonun bu raporlar üzerine mükellefin varlığı hakkında yeni bir karara vardığını ve bu varlık üzerinden M grubuna ait oranlarla mükellefe yeni bir vergi hesaplandığını aktarmaktadır. Mükellefin asıl vergisi ile yeni hesaplanan vergi arasında fark olması durumunda komisyon 3 nüsha tecil kararı düzenleyerek iki nüshasını defterdarlığa tebliğ ettiğini defterdarlığın da üçüncü nüshayı şubesine tebliğ ettiğini, şubenin vergi farkını takip etmediğini aktarmaktadır. Bu tür müdahalenin kabulü ile komisyonların kabul ettiği yeni rakamlar da dahil Hariciyeye nota yağdığını belirten Ökte, “*Ok bir kere yaydan çıkmıştı. Durulacak yerin neresi olduğu belli değildi*” değerlendirmesinde bulunmaktadır. Bununla birlikte yabancıların tabiiyetlerine göre de farklı uygulamalar olduğunu, örneğin Sovyet tebaasının kendi rızaları harici vergi ödemeye zorlanmadıklarını, Amerikalıların hiç vergi ödemediklerini diğerleri içinde farklı uygulamalar olduğunu tablo ve örneklerle aktaran Ökte toplamda; indirim oranının % 36.13 olduğunu, 5.000 TL üstü yabancı vergilerinin 73.697.652 TL olduğunu ve bunun tadilden sonra 48.591.590 TL’ye indirildiğini fakat bunun da ancak 42.548.878 TL tahsil olunduğunu, tahsilatın indirimli vergiye oranının % 87.55 ve asıl vergiye oranının % 57.72 olduğunu aktarmaktadır (Ökte, 1951, s. 119-126).

Okul, Kilise ve Hastanelerin de Emlaklarının baremine göre vergilendirildiğini fakat ilgili işletmelerin bu akarların iradiyle geçinmelerinden dolayı yavaş yavaş terkin yoluna gidildiğini belirten Ökte, 88 adet Rum, Ermeni, Yahudi ve yabancı okulunun varlığının emlak kısmından 227.550 TL olarak hesaplanan Varlık Vergisi’nden 221.850 TL tecil edildiğini, 27 Kiliseye ait 119.200 TL vergiden 109.000 TL’sinin tecil olunduğunu ve 7 Hastahanenin akarları dolayısıyla tarh edilen 86.750 TL vergiden 86.250 TL ’sının lirası tecil edilerek toplamda üç gruptan tecil olunan vergilerin 417.290 TL’ ye ulaştığını aktarmaktadır. Ökte’ye göre hepsi birinci sınıf entelektüel olan bu ruhaniler, dünya işlerinde hayrete şayan beceriklilikler göstermiş, nihayet dertlerini Ankara’da Erkâna anlatmışlardır (Ökte, 1951, s. 119-126).

Varlık vergisi kanununun fazlalık sebebi ile vergiye itiraz edilemeyeceğini düzenlese de yapılan 24.316 itirazın 16.816 tanesi fazlalık iddiasından olduğunu belirten Ökte, maddî hata ve fazlalık dolayısıyla yapılan itirazlarının son merci olan TBBM arzuhal encümeninde toplandığını, Vilâyet kanalı ile ilgili defterdarlıktan cevap istendiğini ve maliye temsilcisi ile encümenin 1947 yılına kadar maddî hata ve fazlalık iddialarının birer birer inceleyerek karara

bağladığını ve çoğunlukla küçük mükelleflerin vergilerinde bazı indirmelerin yapıldığını anlatmaktadır. Bu yönü ile her ne kadar kanun itiraz yollarını kapasa da itirazların gerçekliğinin araştırıldığı anlaşılmaktadır. Fakat Ökte, kilise, okul, hastane vergilerinin tahsil edilmemesi ve yabancıların vergilerinin revizyona tabi tutulmasının M grubu mükelleflerde de Varlık Vergisinin gözden geçirilmesi beklentisinin geliştiğini ve bu yönde hükümet üzerine oluşan baskı neticesinde önce M G, M. E. G. ortaklıklarına konulan birkaç verginin incelendiğini, sonra arkasının sökün ettiğini ve böylece iltimaslar, perde arkası güreşler başladığını ve bu halin doğal olarak daha önce vergisini tamamen ödeyen M mükelleflerini büsbütün gücendirdiğini vurgulamaktadır. Ayrıca Ökte, M'ler de yapılan bu uygulama esnasında vaziyeti kurtarmak amacıyla birkaç G' nin de vergilerinin tetkik ettirilerek fazla vergileri tecil olunduğunu aktarmaktadır. Ökte, erteleme ve indirimlerin yabancılara yapıldığı gibi mükellefin varlığının bir müfettişe incelettirilerek bu varlık üzerinden eski ölçülere göre verginin tekrar hesaplandığını, aradaki farkın tecil ettirildiğini belirtmekle birlikte işlemlerin her ne kadar müfettiş raporlarına dayanılarak yapılsa da bu şekilde bir yeniden değerlendirme yapılması durumunda tüm mükellefler için indirim yapılabileceğini iddia etmektedir. Toplamda M grubundan 378 mükellefin 6.872.372 TL ve G grubundan 37 mükellefin 1.316.516 TL vergisini tecil edildiğini aktaran Ökte, G gurubundan faydalanma oranının düşük kaldığını, maddi hata ve fazlalık itirazlarından kimlerin faydalanacağını merkez tarafından dikte edildiğini ifade etmektedir. Ökte, kimi şirket ortaklıklarının verginin etkisi ile değiştiğini, kimi mükelleflerin siyasi baskı ve ayrımcılıktan faydalandığını ve bu durumun sadece İstanbul için değil İzmir ve Adana için de geçerli olduğunu ifade etmektedir (Ökte, 1951, s. 127-137).

3. Bölüm: Varlık Vergisinin Tahsiline Ait Hatıralar

Ökte, Varlık Vergisinin İlk tahakkukunun 61.673 mükellef ve 345.856.172 TL olduğunu bunun 93.019.636 TL'sinin 10 bin TL altı vergilerden oluştuğunu aktarmaktadır. Bu tahakkuka unutulmuş 902 mükellef ve 4.133.750 TL vergi eklenerek toplamda İstanbul için mükellef sayısının 62.675'e, tahakkuk miktarının 349.988.922 TL ulaşıldığını aktarmaktadır. Varlık Vergisinin tahsilatının; I — İlk on beş günlük normal devre, II — Bunu takip eden %1 cezalı hafta, III — İkinci %2 cezalı hafta ve IV — Takibata tabi devre olmak üzere 4 devreye ayrılabilceğini belirtmektedir.

Tablo 3. 10.000 TL Üzeri Vergi Mükellefleri İlk Üç Devredeki Tahsilatı

Devreler	G Grubu	M Grubu
Birinci Devre	25.634.613	17.360.297
İkinci Devre	7.537.812	2.023.609
Üçüncü Devre	9.736.024	1.031.633
Toplam	42.908.449	20.415.539

10.000 TL üzeri vergi borcu olanların ilk üç devredeki tahsilatının tahakkukuna oranlandığında G grubunun vergisini ödemek istemediğine derhal hükmedilebileceğini ifade eden Ökte, verginin hızlı bir şekilde alınması için ek önlemler alındığını, devlet dairelerinde özel veznelere açıldığını ve tahsilatın yoğunluğu nedeniyle memurların uzun süreli çalışma ve yorgunluğa maruz kaldığını anlatmaktadır. Tahsilat için maliye müfettişlerinden bir teşkilat oluşturulduğunu aktaran Ökte, vergisini ödemeyenlere yönelik bir kontrol memuru ve iki memurdan ibaret icra ekiplerinin kurulduğunu ve ekip sayısının 60'ı geçtiğini aktarmaktadır. Tahsilat ve icra ekiplerinde görev alanların bilgileri ve çalışma koşulları ayrıntılı olarak aktarılmaktadır (Ökte, 1951, s. 141-148).

Çalışma mükellefiyeti için kanunun ilanından bir ay sonra ilk kafilenin sevkine yönelik verilen direktifin borcu 50.000 TL üzeri olan Gayrimüslimlerin borcunun % 30' nu ödemeyenlerin tespiti yapıldığını ve mükelleflerin %90'nının sevkinin gerektiğini aktaran Ökte bu durum üzerine mükellefler ile görüştiklerini, kimi mükelleflerin verginin varlıklarının üzerinde olduğu için ödemeyeceklerini açıktan belirttiğini, kimi mükelleflerin net olmayan ifade ve lisanı hal ile aynı beyanda bulduklarını, kimi mükelleflerin ise varlıklarının yeterli olsa da likiditelerinin olmadığını, varlıklarını satmak istemeleri halinde ederinin altında, onda bir fiyata satmak durumunda kalacaklarını belirtirken kimi mükelleflerin mallarını satmak için süre istediklerini ifade etmektedir. Mükelleflerle yaptığı bu görüşmelerin fişlendiğini ifade eden Ökte, bu görüşmeler sonucunda oluşturduğu listeyi onay için vali Kırdar'a gönderdiğini ve Kırdar'ın listede göremediği bir mükellefi sorduğunu, mükellefin ödeme kayıtlarının gönderilmesinden sonra valinin bir daha cetvellerine müdahale etmediğini ifade etmektedir. İlk kafilenin Moda otellerinde toplandığını sonrakiler için kamp hazırlandığını, çalışma mükellefiyetinin M grubuna numunelikte olsa uygulanmasına M'lerin vergisinin az olması, farklı sebeplerle yüksek vergilendirilen bazı M'lerin bir de çalışma kampına gönderilmesinin zulüm olacağı nedenleriyle karşı çıkıp imzalamayacağını aktaran Ökte, bu şekilde yeni bir ikilik

yarattıklarını fakat yeni zulümlere alet olmaktan kurtulduğunu ifade etmektedir. Sevklerin, yukarıdan aşağı bir sırayla ve haciz ve icra işlemleri ile eş zamanlı gerçekleştirileceğini ifade eden Ökte, borcunu ödemeyen mükelleflerin kampta toplanarak ve yeterli sayıya ulaştığında tren yolu ile gönderileceğini fakat ihtiyaçların, kadınların, hastaların, ecnebilerin ve grubu ne olursa olsun müstahdemlerle vergisi 5 binden aşağı olan bütün mükelleflerin çalışmadan istisna edildiğini ifade etmektedir. Ayrıca Ökte, zamanında vergisini ödemeyen mükellefin çokluğu nedeniyle merkezin yeni süreler tanıdıkça/taksit sürelerinin uzatılmasını merkeze kabul ettirdikçe hüsnü niyetine ikna oldukları mükelleflerin taksit sürelerinin uzatıldığını fakat bu durumda mükelleflere farklı uygulamalar yapılması nedeniyle haksızlık oluşturduğunu bununla birlikte mükelleflerin ev ve işyerlerinde gerçekleştirilen haciz uygulamalarından mükelleflerin mal ve eşyalarını kaçırmalarından dolayı fazla bir gelir elde edilemediğini de ifade etmektedir (Ökte, 1951, s. 149-156).

Ökte, Varlık Vergisi nedeniyle tüm ülkede 2.057 kişinin ve 65.464.236 TL vergi borcu için çalışma mükellefiyetine tabi tutulduğunu ve 657 mükellefin 27.631.313 TL vergisini aşağıda Tablo 4’te gösterildiği şekillerde ödediğini geri kalan 1.400 mükellefin 37.833.223 TL vergisinin terkin edildiğini aktarmaktadır.

Tablo 4. Çalışma Mükellefiyeti Sonuçları (Türkiye)

	Kişi Sayısı	Vergi Miktarı
Sevkten Önce vergisini ödeyenler		5.407.002
Kampta vergisini ödeyenler	579	11.198.686
İş yerinde ödeyenler	57	5.276.961
Sevkten sonra icraen tahsil		4.990.373
Ölenlerin vergisi	21	760.291
Toplam	657	27.631.313

İstanbul özelinde durumun; sevk için kampa alınan mükellef sayısı 1.869 ve vergilerinin toplamı 59.005.350 TL ve aşağıda tablo 5’te gösterilen şekilde yapılan tahsilat 640 mükelleften 25.908.695 TL vergi olduğunu aktarmaktadır.

Tablo 5. Çalışma Mükellefiyeti Sonuçları (İstanbul)

	Kişi Sayısı	Vergi Miktarı
Sevkten Önce vergisini ödeyenler		4.250.078
Kampta vergisini ödeyenler	562	10.979.000
İş yerinde ödeyenler	57	4.928.953
Sevkten sonra icraen tahsil		4.990.373

Ölenlerin vergisi	21	760.291
Toplam	640	27.631.313

Ökte, İzmir’de 88 mükellefin kampa alındığını ve bunlardan 7 ‘sinin toplamda 2.000.000 TL içerisinde vergisini ödediğini, Bursa’da 100 mükellefin kampa alınıp, bunların 3.000.000 TL olan toplam vergilerinin 1.000.000 TL ‘lik kısmının ödendiğini aktarmaktadır. Buna birlikte Çalışma mükellefiyetine tabi tutulan toplam 2.057 mükellefin 1.869’nun ve çalışma yerine gönderilen 1.400 mükellefin 1.229 ‘unun İstanbul’dan olduğunu, çoğunun borcunun 50.000 TL üzerinde olduğunu, 50.000 TL altı borcu olanlar için sadece o sınıfların da tatbikata tabi olduklarını göstermek amaçlı ve özellikle ödeme gücü olanlardan seçildiğini ifade etmekle birlikte çalışma mükellefiyetinin sadece cetvelle gösterilen 59.000.000 TL ‘nin tahsilini değil bütün mükelleflerin bu tehdit altında vergilerini ödemelerini sağlamaya yönelik olsa da bugünkü vergi fikriyle, insanlık ölçüleriyle ölçülmesine imkân olmadığını söylemektedir. Bununla birlikte çalışma kampında hayatın zannedildiği gibi meşakkatli ve güç olmadığını, Aşkale’ye gidenlerin iklim dolayısıyla senenin mühim bir kısmını evlerinde, kahvehanelerde tavla, iskambil oynamakla geçirdiklerini, kimilerinin özel havale yolu ile oraya para getirttiğini ve rahat yaşama yolunu bulduklarını hatta şehir hayatı ve ticarî mücadeleler nedeniyle bozulan sıhhatlerinin düzeldiğini, gidenlerin ailelerini şaşkırtacak kadar kanlı, canlı ve neşeli olarak geri geldiklerini ifade etmektedir. Çalışma yerinde ölenlerin 21 ‘inin de İstanbullu olduğunu ve Ölüm oranının yaklaşık % 1.5 ile vasati ölüm oranına göre çok yüksek olmadığını ifade etmektedir (Ökte, 1951, s. 157-159).

Faik Ökte, verginin yarattığı dehşet havası nedeniyle ilk başlarda bankaların eski müşterilerine el uzatmadıklarını, zamanla iş yapmak istedikleri tüccarlara tarh olunan vergilerin kesin miktarları hakkında defterdarlıktan bilgi alsalar da tahsilatta küçük bir paya sahip olduklarını, sadece Emlak bankası ile kısa bir süre için Osmanlı bankasının sağlam teminat karşılığında borç verdiğini ve Milli Reassürans’ın ağır vergi teklif edilenlerle temas edip borçlarını yatırma karşılığı değerli gayrimenkuller edindiğini aktarmaktadır.

Ökte, Varlık Vergisi borcunu ödemeyenlerin menkul ve gayrimenkullerinin Tahsili Emval Kanunu hükümlerine göre, tahsilat komisyonlarınca karar verilip mülkün alâkalı kaza idare heyeti tarafından açık arttırma ile satıldığını ve icra masrafları ile vergi düşüldükten sonra kalırsa bakiyenin borçluya verildiğini, müşteri çıkmaz veya bedel yeterli görülmezse ilgili mal

hazine namına tapulandığını ve bu takdirde borçlunun bir sene içinde borcunu ödeyip malını geri alabildiğini aktarmaktadır. Fakat normal zamanlarda vergi nedeniyle satışın çok da kullanılmayan bir yöntem olmasından idarenin zorluklar yaşadığını aktaran Ökte, İstanbul’ da toplamda 885 gayrimenkulün, vergi değerinin 2.700.883 TL olduğunu ve bunların 330 parçasının ev, 97 ‘sinin dükkân, 190 metrekaare arsa, 80 apartman dairesi, 42 ‘si depo, 7 si han, 8’ i fabrika, geri kalanının müteferrik şeylerden oluştuğunu ve 73 parçanın muhtelif sebeplerle satılamayıp Hazine uhdesinde kaldığını aktarmaktadır. Ayrıca, 4530 sayılı kanunun yayımlandığı tarihte, 140 mükellefin 322 parça gayrimenkulünün satış işlemlerinin devam ettiğini aktaran Ökte bu durumun sebepleri olarak, Gelir Vergisi’nin olmamasından mükelleflerin gelirine esas teşkil eden gayrimenkuller hakkında mâliyenin fikir sahibi olmamasını ve tapu idaresinde, defterlerin her gayri menkul için ayrı bir sayfa açılmasını böylece her mülkün sahibinin kim olduğunun defterlerden anlaşılabilirdiğın fakat bir kişinin ne kadar gayrimenkülü olduğunu anlamak için bütün defterlerin elden geçirilmesinin gerekliliği olarak belirtmektedir. Netice olarak, tapu ve belediye kayıtları üzerindeki çalışmalardan randıman alınmadığını, incelemelerden yavaş yavaş randıman alınmaya başlandığında 4530 sayılı af kanununun davayı kökten hallettiğini ifade eden Ökte, bina darlığı ve paranın değer kaybı nedenleriyle halkın bu satışları takip ettiklerini ve bu sayede satışların müsait fiyatlardan yapıldığını ve her ne kadar kanunda Varlık Vergisi uygulamalarına itiraz yolunu kapatsa da tasfiye kanununun yürürlüğe girmesi ile çeşitli muvazaa iddialarıyla davalar açıldığını ve böylece Varlık Vergisi nedeniyle yapılan gayrimenkul satışlarının mahkeme incelemelerinden geçirildiğini aktarmaktadır (Ökte, 1951, s. 163-166).

Satış ve icra işlerinde merkezden verilen izinlere göre vergisini ödemeye yönelik makul plan sahibi mükelleflerin borucuna vade ve taksitlendirme yapılarak takip edildiklerini, vergisini ödemeyeceğini, ödeyemeyeceğini bildiren ya da hüsnüniyet sahibi olmayan mükelleflerin ise çalışma mükellefiyeti ve icrasının tatbik edildiğini ifade eden Ökte, mükelleflerin para bulmak için enerjilerini harcarken kendilerinin de mükelleflerin takip ve dalavereleri ortaya çıkarmak için yoğun mesai yaptıklarını, art niyetli mükelleflerin er geç yakalandığını vurgulamaktadır. Bu hususta Millî Korunma kanununun fiyat artışlarını sınırlandırmayı amaçlayan maddelerinin dikkate alınmadığını, icra ve satış işlemlerinde mükellef lehine hareket edildiğini ancak satış fiyatlarının normal fiyatların üzerinde olmasına rağmen karaborsa fiyatlarının altında kalması, enflasyon beklentileri, ithal eşyanın kıtlığı mallara olan talebi arttırdığını belirten Ökte, malları alanların bu malları satacak yere ihtiyaç duyduklarından dükkan sahiplerinin çoğunlukla icraya ihtiyaç kalmadan dükkanının hava

parasıyla birlikte mallarını sattıklarını veya dükkanlarını devir etmeyenlerden çalışma kampına gitseler dahi kiralarını ödeyerek dükkanlarını kamp dönüşü tekrar açanların da bulunduğunu aktarmaktadır. Satışların en zorunun ev eşyalarının olduğunu belirten Ökte, alınan önlemlerin sayesinde haczi caiz olmayan eşyanın alınmadığı gibi tüm işlem sürecinde en küçük bir suiistimal olmadığını vurgulamaktadır. Kitabın devamında Ökte, süreç içerisinde karşılaştığı olaylardan seçmece anılarına yer vermektedir ve genellikle müdahale çabalarını, bunlara karşı idarenin tavrını ve işlemlerin uygulanmasında idarenin titiz davranma çabalarından bahisle verginin istismar konusu olmasını engellediklerini belirtmektedir (Ökte, 1951, s. 167-192).

4. Bölüm: Varlık Vergisinin Tasfiyesi

Varlık Vergisi hakkında ilk karşı çıkışın kendisinin de Dönme (D) grubundan olmasının etkisiyle olduğu iddia edilen gazeteci Ahmet Emin Yalman olduğunu ve bu cesaretinin vekiller heyeti kararıyla gazetesinin iki kez kapatılmasına neden olduğunu aktaran Ökte, vergiye karşı ilk resmi kampanyanın, verginin tasfiyesine yakın zamanda “*sözde muhalefet*” olarak nitelendirdiği müstakil grup olduğunu aktarmaktadır. Bununla birlikte hizmet erbapları ve seyyarların Başbakan Saraçoğlu tarafından savunularak Varlık Vergisi mükellefiyetine dahil edilmesinin verginin fevkalade vergi olması şekline zarar verdiğini, M ve G grupları arasında ki ayrımı derinleştirdiğini ifade eden Ökte, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından geldiğini tahmin ettiği direktifle bu zümre hakkında tatbikata gidilmediğini ve Verginin tasfiyesinde ilk adım olarak 17.9.1943 tarihli ve 4501 sayılı kânunla hizmet erbabı ve seyyarların vergilerinin terkin hakkının mâliyeye bırakılarak toplamda 23,610 mükellefin 12,266,966 TL (İstanbul için 22,707 mükellef ve 11,811,561 TL) vergisinin terkin edildiğini ve böylece maliyenin omuzlarındaki yükün hafiflediğini ifade etmektedir. Fakat yazar, 4501 sayılı kanunun çıkarılması bir hatadan dönüş olsa da Varlık Vergisinin tasfiye sürecinin başladığını gören mükelleflerin tahsilatını sekteye uğratarak fayda yerine zarar verdiği görüşünü savunmaktadır. Varlık Vergisi’ni ortadan kaldıran asıl kanun 15.3.1942 tarih ve 4530 sayılı, 4305 sayılı Varlık Vergisi kanununa göre tarh edilip tahsil edilmemiş bakayanın terkin edilmesi ve yeni müracaatların kabul edilmeyeceğini düzenleyen kanundur. Ökte bu kanunla terkin edilen verginin toplamının 112,612,167 TL ve bunun 9,002,696 TL’si M grubuna, 103,609,471 TL’si G grubuna ait olduğunu ve G grubunun 78,330.442 TL, M grubunun 6,801,875 TL vergisinin 5000 liradan yukarı olan mükelleflere ait olduğunu aktarmaktadır.

Tablo 6. Varlık Vergisi İcmali

Mükellef Adedi	114.368
Tahakkuk Toplamı	465.384.820
Tahsilat Toplamı	314.920.940
Terkin Toplamı	150.463.880.

İstanbul için vergi tahakkuk miktarı 317.275.642 TL, tahsilat miktarı 221.307.642 TL olduğunu aktaran Ökte, Tecil edilenler haricinde M grubunda tahsil edilmemiş verginin kalmadığını, tahsil/tahakkuk oranının %92,64, vergi borcu 5.000 TL'den az olanlarda tahsil/tahakkuk oranının %95,15 olduğunu belirtmektedir. Varlık Vergisinin, 103.609.471 TL olan G grubu bakayasından, 28.758.384 TL yabancıların vergilerinden oluşmakta ve tecil edilen yabancı vergileri 1,316,516 lira da G grubundan yapılan tecillere dahildir. Bakayanın 25.279.029 TL'si 5.000 TL altı, geri kalanı bu haddten yukarı tahakkuk eden vergilere aittir. Ecnebi vergileri ve G tenzilliler haricinde kalan G vergilerinin çoğunlukla haciz ve sevk işlemlerinin uygulandığını belirten Ökte, tasfiyeden önce müfettişlerin tahsil edilemeyen vergilerin gözden geçirilip sonuçlandırıldıktan ve her verginin tahsil edilmeme sebebinin tespitinden sonra kanunun çıkarıldığını ifade etmektedir. Faik Ökte Varlık Vergisinin tasfiyesine yönelik şu soruları, haklı olduklarını belirterek dile getirmektedir; Varlık Vergisi bakayasının tasfiyesi doğru mudur? Vergisini ödeyen mükelleflerin vergiden kaçanların yanında mağdur olmuş mudur? Menkulünü kaçıran, menkulü tespit edilip satılmayan veya üç beş aylık bir Yalova seyahatiyle bu badireyi savuşturan kötü niyetli mükellefler bu netice ile himaye edilmemiş midir? Bu vergi uygulaması Devletin itibarını, haysiyetini sarsmaz mı? Gelecekte vergi ödeyecek mükellefleri tereddüde sevk etmez mi? Mükellefin vergi ahlâkını bizzat devletin sarsması doğru mudur? Bununla birlikte Varlık Vergisini kaldırılması gereken bir cenaze, bir günah çocuğu olarak niteleyen Ökte, vergiyi koyan hükümetle kaldıran hükümetin aynı olmasını demokrasi açısından eleştirmektedir (Ökte, 1951, s. 195-200).

Varlık Vergisi ile iki yılda İstanbul'da 221.307.508 TL vergi toplanırken, Saraçoğlu hükümetinin tarhiyatı takdir usulüne tabii bir diğer fevkalade vergisi olan Toprak Mahsulleri Vergisi ile Anadolu'dan 4 yılda 229.130.214 TL vergi toplandığını fakat nedense Devlet çapında bir mesele teşkil etmeyip, şikâyetlere ve feryatlara sebep olmadığını sorgulayan Ökte, Varlık Vergisinden sonra köy köy dolaşarak vergiyi tatbik eden müfettişlerin daha elim beyanlarda bulunduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte, Toprak Mahsulleri Vergisinin daha geniş bir kitleye hitap etmesinin, mükellefinin fazla olmasının, sermayeden alınmasının yanında daha ziyade mahsul üzerinden kurgulanan verginin irada hitap etmesinin, vergiyi veren

kitlenin zaten sefalet içinde yaşadıklarından vergiyi ödemekle yaşama seviyesinde büyük bir değişiklik olmamasının ve Varlık Vergisi mükelleflerinin hakkını istemesini bilen, sesini yükseltecek kimselerden oluşurken Toprak Mahsulleri Vergisi mükelleflerinin cefakâş Anadolu insanlarından oluşmasının bu feryada engel olduğunu değerlendirmektedir (Ökte, 1951, s. 201-202).

Ökte Varlık Vergisinin tasfiyeden sonrasını Varlık Vergisi uygulamasının etkilerini; Varlık Vergisinin, özellikle Karaborsacıların zenginleşmesine yol açmakla birlikte mükelleflerin ödeme zorluğu yaşayarak kaynaklarını Karaborsa yoluyla değerlendirmeye yöneldiklerini, birçok iş adamının ticarethanesini kaybetmelerinden ve işsiz kalmalarından dolayı karaborsacılığı bir çıkış yolu olarak gördüklerini, Bazı mükelleflerin ahlaki bağlardan azade olarak, vergi yükünü hafifletmek için vergi ödemek yerine vergi kaçakçılığı ve Karaborsacılığa yöneldiğini, vergi yükü altında ezilenlerin bir kısmının ekonomik dengelerini sağlayamayıp yeni hayata adapte olamadıklarını ve bazı mükelleflerin Vergi Dairesi çalışanlarına düşmanca tutumlar sergilediğini ifade etmektedir.

5. Vergi Üzerinde Düşünceler

Ökte, vergi uygulamasının aceleyle getirilerek tahakkuk süresinin sadece on beş gün olmasını ve vergi tahsilatı için mükelleflerden mal beyanında bulunmalarının istenmemesinin sebebini sorgulayarak mal beyanının eksik beyan edilen malların Hazineye kalacağı tehdidi altında işleyebileceğini belirtmektedir. Bununla birlikte, temyiz ve itiraz imkanlarının olması gerektiğini ve kısa sürede tahsil yerine verginin taksitlere bölünerek tahsil edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca Ökte, vergi vermemekte direnenlere çalışma mükellefiyeti getirilmesinin adaletsiz hatta zulüm olduğunu iddia etmektedir. Bununla birlikte Ökte, Varlık Vergisinin devlete 221.000.000 TL kazandırırken uygulama sebeplerinden olan fiyat politikası açısından iflas ettiğini vergi ile alım gücünün arttırılmadığını, savaş nedeniyle zaten sarsıntılar yaşayan ekonomik yapıyı daha da sarsıcı etkilediğini belirterek verginin hızlı uygulanması ve zorlayıcı yöntemlerin kullanılmasının güven ortamını da olumsuz etkilediği gibi vergi reformunun gelişmekte olduğu bir dönemde Varlık Vergisi'nin kötü bir örnek teşkil ettiği ifade etmektedir. Ökte ayrıca, Varlık Vergisi'nin Türkiye'nin harici itibarını zedelediğinin, Cumhuriyet dönemi kazanımlarını terse çevirdiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte Ökte, Varlık Vergisinde şöven milliyetçiliğin, ırkçılığın damgasının olduğunu iddia etmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Faik Ökte'nin kaleme aldığı "Varlık Vergisi Faciası" adlı eser genel olarak değerlendirildiğinde yazarın anılarının gerçekleri yansıttığı değerlendirilse de yazar, zamanın şartlarından kaynaklanan ve normal bir dönemde uygulanması mümkün olmayacak olan bir verginin yürütülmesinde kendisinin kurban seçildiği hissiyatının etkisinde kaldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Varlık Vergisi'nin kabulünden önce kendisinin başkanlığında oluşturulan heyetlerin önerilerinin kabul edilmemesinin de etkisiyle Varlık Vergisi'ne karşı bilinçli ya da bilinçsiz bir önyargı geliştirdiği ve bunun neticesinde anılarını aktarırken seçici davrandığı algısı oluşmaktadır. Çünkü yazar, kitabın 1. Bölümünde Varlık Vergisi'ne neden olan sebepleri saymakla birlikte kitabın ilerleyen bölümlerinde vergiye karşı eleştiri getirirken kendisinin de belirttiği zorlayıcı şartları göz ardı etmektedir. Ayrıca yazar, tüm olumsuzluklara rağmen maliye teşkilatının vergiyi en doğru şekilde uygulama çabalarını övmesine rağmen verginin en sert şekilde ayrımcılıkla ve art niyetli bir uygulama olarak algılanacak aktarımlarda bulunmaktadır.

Bununla birlikte normal şartlarda kabulü mümkün olmayan; ancak içinde bulunduğu şartlarda pratik ve sonuç verici bir uygulama olarak kabul edilebilecek olan çalışma mükellefiyetini verginin uygulandığı dönemin şartlarının göz ardı edilerek eleştirmesi dikkat çekmektedir.

Dikkat çeken bir diğer husus verginin uygulandığı yıl sınırlı da olsa ekonomi üzerindeki olumlu etkilerinin küçümsenilerek aktarılmasıdır.

Ayrıca zamanın şartlarından dolayı özellikle dış ticaret ve karaborsacılık üzerinden fevkalade gelir elde edenlerin tespiti amacıyla yapıldığı anlaşılan ve kanunda yer verilmemesine rağmen uygulamacıların başvurduğu bir yöntem olduğu vurgulanan (M. G. E D...) sınıflandırmaların şovenist ve ırkçı politikalar gibi sunulması ve hatta vergi hatalarının düzeltilmesinde ayrıma gidilmemesinin dahi olması gereken bir hal iken eserde sanki idare çalışanlarının lütfuymuş gibi sunulması dikkat çekmektedir. Ve bu durum mükerrerlik ve maddi hata itirazlarının vergi kanunlarının genel kısmında düzenlenen vergi uygulamaları olmasına rağmen özel vergi kanunlarında ayrıca sayılmamalarının eksiklikmiş gibi algılanmasına neden olmaktadır.

Yazar tarafından devletçilik politikalarının eleştiri sebebi olarak görülmesine rağmen ekonomik ve mali hayata devletçi uygulamalar yoluyla müdahalenin eksikliğinin de eleştirilmesi kendi içinde çelişmektedir. Bununla birlikte Varlık Vergisi'nin uygulanmasında

mükelleflerin karşılaştıkları olumsuzluklara geniş yer verilmekle birlikte geniş halk kitlelerinin zamanın şartlarından faydalanarak zenginleşen kesimlere karşı hissettikleri değerlendirilen adaletsizlik algısının yanında savaşın getirdiği yüklerin adil dağıtıldığına ilişkin oluşacak kanaatin de toplumda neden olacağı olumlu algıların yok sayılması da dikkat çekicidir.

Bunlara ek olarak Toprak Mahsulleri Vergisi'nin de daha geniş kitleleri etkilediğinin belirtilmesine rağmen bu iki verginin zorunluluktan uygulandığının göz ardı edildiği de değerlendirilmektedir. Ayrıca yazarın mükelleflerin G ve M sınıflarına ayrıldığını belirttiği ve tahakkuk eden vergi oranlarının bu ayrıma göre çok yüksek farklarla uygulandığını iddia etmesine rağmen yazarın kendisinin düzenlediği tablonun ortalama kişi başına düşen vergiler dikkate alındığında bu iki grup arasında iddia edildiği kadar yüksek bir farkın olmadığı da görülmektedir. Kısacası Varlık Vergisi uygulamasının ayrımcılıktan ziyade zamanın şartları içerisinde mümkün olan en yüksek vergi gelirine ulaşmayı amaçlayan bir vergi olduğu ve yine de eleştiriye açık bir uygulama olsa da bu uygulama üzerinden Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşlarını ayırıştırarak faşist uygulamalara yöneldiği iddiasının aşırı ve haksız olduğu değerlendirilmektedir.

Kaynaklar

Ökte, F. (1951). *Varlık Vergisi Faciası* (1. Baskı). Nebioğlu Yayınevi.